

נובמבר 2012

תל-אביב כסלו תשע"ג

שנתון של "המרכז המזריצ'אי" בישראל
 יערלעכע אויסגאבא פון "מערזריטשער צענטער" אין ישראל
www.merzritch.org.il

המערכת, רעדאקציע: תל-אביב, עורך: ד"ר יוחנן ערבות

ביולעטין
נר. 52

קבוצת ספורט "מארגנשטערן", מזריץ', 1931

חברים ובני משפחות יקרים,

חלפה שנה מאז נפגשנו כאן לאחרונה. לי נראה כאילו זה היה רק אתמול. אני עדיין אני מאמין שנבחרתי לכהן בתפקיד החשוב הזה, אבל המרחק בין האמונה לעשייה כך אני מקווה הוא רב.

לצופה מהצד, או לפרט שאינו פעיל, נראה שהפעילות של ועד העמותה מסתכמת בישיבה קצרה, באחד מערבי השנה, בה מחליטים הנאספים, כיצד יראה הערב הזה. אולם לזה שנמצא בסוד העניינים כבר כ-20 שנה, ברור שללא פעילות אינטנסיבית ממושכת ולעיתים סזיפית, של מספר חברים המצליחים לפנות מספר לא מועט של ערבים ארוכים בשנה, ולדון בנושאים שונים ומגוונים כמו: תכנים וצורה של אתר האינטרנט של העמותה, פעילות אינטרנטית נוספת כמו מתן תשובות לשאלות רבות ומגוונות של אנשים היוצרים עימנו קשר דרך הרשת, הוצאה לאור של העיתון, מלגות לתלמידים בני העיר או כאלו שמוכנים לחקור את תולדות העיר מזריץ' והיהודים שהיו בה, שימור הקשר עם העיר מזריץ' בכללותה, אם בעזרת קשרים אישיים של מכרים הנמצאים שם, או בצורה רשמית דרך העירייה וראשיה, שכנוע גורמים שונים להכניס את מזריץ' למסלול הסיוורים בפולין של משרד החינוך וצה"ל, ועוד ועוד.

ובאמת, גולת הכותרת של הפעילות השנה היא הצלחת נציגי הוועד, יפה ואיציק שפילמן, לשים את מזריץ' על מפת הביקורים של בתי הספר התיכוניים בפולין. אמנם מדובר במיעוט, אבל כל דבר לעומת המצב שהיה עד היום מהווה הישג אדיר לפעילות שלנו. במשך שנים ניסינו להכניס את מזריץ' לסיוורים בפולין וקיבלנו תשובות מגוונות שעיקרן קשור לביטחון, ולא הצלחנו. אם מישהו לא רוצה להתאמץ, הקל ביותר הוא להשתמש בנימוק הביטחוני, המעורפל, שתמיד נמצא אי שם במחשכים ואין אפשרות להגיע אליו ולבטח לא לשנותו. אבל השנה נערך ביקור של ילדי בית ספר תיכון מפתח-תקווה, תיכון בן גוריון, במזריץ'. הנערים והנערות נסעו במסגרת מסע בתי הספר לפולין. נציגי הוועד אף נפגשו עם ילדי בית הספר שצפו בעניין רב בסרט 'אמריקה הקטנה', ממנו למדו על חיי העיר התוססים בתקופה של לפני מלחמת העולם השנייה.

כידוע לכם לפני כשנה נחתם, בין עיריית פתח תקווה לבין עיריית מזריץ' הסכם תרבות, ואנחנו מנסים וגם מצליחים להפיח חיים בהסכם זה. ועד העמותה החליט, שלביקור זה ייצא נציג העמותה שיתאם במקום את מהלך הביקור שיכלול בין היתר ביקור בבית העלמין היהודי שינוקה על ידי עובדים מטעם עיריית מזריץ', בתחנת הרכבת, באגדרטה "תפילה" הנמצאת בכיכר המרכזית, וכן יתקיים מפגש עם בני נוער מקומיים. כמו כן הוטל על נציג הוועד לנסות למצוא מערכת מקומית במזריץ' שתשמור את אזור הכניסה של בית העלמין מסודר ונקי לאורך זמן, על מנת שכל מי שיבקר במקום, בין אם הוא בן משפחה, או אורח אחר, יראה, לפחות את רחבת הכניסה, ויוכל לגשת ולהדליק נר ליד המצבה שהוקמה על ידי ועד העמותה לזכר המשפחות והקורבנות, וכן לראות את שברי המצבות שנמצאו והודבקו על הקיר הפנימי של בית העלמין.

השנה החלה התאחדות יוצאי פולין בישראל, בראשות לילי הבר, לפעול ביתר שאת בין היתר, היא מנסה להניע מהלך, שיעודו למען השבת הרכוש היהודי שנותר בפולין, לבעליו. בעיתון שבידכם יש כתבה העוסקת בפעילות זו.

ראויה לציון היא פעילות יוצאת דופן של יעקב סליזק, חבר חדש בוועד העמותה, שמפעיל אתר אינטרנט והקים קבוצת עניין בפייסבוק של בני מזריץ' והעיירות השכנות (לוקוב, ביאלה ועוד) המקיפה מאות אנשים בארץ ובעולם. כתובת האתר:

<http://www.facebook.com/groups/JLMSBR/permalink/338672129559566>

בנוסף, יעקב בנה ספרייה מעניינת של חומר רב שנסרק על ידו:

https://www.facebook.com/MiedzyrzecLukowArea/app_208195102528120

החומרים הללו, וכן החומרים הנמצאים באתר שלנו, מהווים בסיס לכל מחקר שקשור להיסטוריה של מזריץ'.

אחד הפרויקטים שנמצא בעיצומו, הוא יצירת התקשורת עם החברים באמצעות האינטרנט. אנחנו יודעים שיש רבים בני הדור הראשון שאינם צרכני אינטרנט. אליהם נגיע דרך בני משפחותיהם וכמובן באמצעות דואר ישראל, אך הדרך הטובה והיעילה ביותר להמשיך לשמור על קשר, היא דרך האינטרנט. אני תקווה שבשנה הבאה מרבית מהיושבים באולם ואלו שאינם כאן אך חברים בעמותה, יקבלו הודעות דרך הרשת. אני מבטיח לא להציף אתכם בהודעות זבל.

ברצוני לברך את חבר הוועד הותיק ביותר, גד פינקלשטיין, על היותו בינואר 2013 בן 90, יב"א, על תרומתו רבת השנים לפעולות העמותה ועל היותו סבא-רבא לאביב, נכדתה של גילה שחר אימו של עידו.

אני מודה לכל חברי הוועד שטורחים ומסייעים לפעילות השוטפת, ומקדשים את מטרת העמותה שהיא הנצחת יקירינו.

עוד מעט נצפה כולנו בהצגה "מניה". ההצגה עוסקת בהתמודדות היומיומית של שורדת השואה עם העבר, החיים שנגמרו שם, הזיקנה, הבדידות, הזיכרונות שלרגע לא מרפים ועם מערכת יחסים מורכבת של בני הדור הראשון עם הילדים בני הדור השני. כל מילה שאומר על ההצגה רק תגרע ממנה. נשמח לקבל תגובות על ההצגה.

ד"ר נפתלי ברזניאק

בנם של משה ברזניאק ז"ל ממזריץ' (1917-2001) וטובה (רוכמן) ברזניאק ז"ל מוורשה (1912-1919). יליד גבעתיים 1950 אב לסיון ותמר, ומתגורר עם בת-זוגו בתל-אביב.

בוגר בית הספר לרפואה (MD) של אוניברסיטת תל-אביב ובוגר בית הספר לרפואת שיניים של האוניברסיטה העברית בירושלים (DMD). בוגר ההתמחות ביישור שיניים של אוניברסיטת הפסיפיק בסן פרנציסקו, ובעל תואר שני מאוניברסיטה זו במדעי רפואת השיניים (MSD). בוגר ממר"מ, ומינהל רפואי במכללת הגליל. מנהל מחלקת ההתמחות ביישור שיניים של צה"ל בתל השומר (סא"ל מיל').

מומחה ליישור שיניים ובעל מרפאה פרטית בתל-אביב. מכהן כיו"ר עמותת יוצאי מזריץ' בישראל החל מנובמבר 2011 וחבר בוועד מ-1992.

במסגרת פעילות בעמותה, הקים את אתר האינטרנט של העמותה ב-1997, שהיה האתר הראשון של קהילות שורדי השואה, נטל חלק בטקס הקמת מצבה לזכר הקורבנות ובני המשפחות שנספו בשואה בבית העלמין במזריץ', בהפקת הסרט 'אמריקה הקטנה', בהקמת האגדרטה 'תפילה' במזריץ' ובפעילות הענפה של הוועד בעשרים שנות חברות בו.

הוציא לאור 2 ספרים: "עצי הלבנה הזקופים" בהוצאת 'יד ושם' (2004) ו"ימים ספורים" בהוצאת 'כנרת זמורה ביתן' (2008). ספרו השלישי "הפטנט" – שהוא ספר מתח, עומד לצאת לאור בימים אלו בהוצאת 'אוריון'.

יפה שפילמן – פישפנגר

סגנית יו"ר הנהלת העמותה. בתם של יצחק פישפנגר ז"ל, אשר עלה לארץ כחלוץ ואידיאליסט בשנת 1934 וטובה ז"ל מבית שוורץ, ילידת ביאלה פודלסקי, עלתה לארץ בשנת 1929 בגיל 12 עם משפחתה.

הבסיס לפעילות במסגרת עמותת יוצאי מזריץ' החל עוד בהיותי ילדה, כאשר הצטרפתי לאבי לאזכרות

השנתיות של יוצאי העיירה.

לימים, במסגרת עבודתי כמפקחת על יועצים חינוכיים במשרד החינוך, הייתי חברה בצוות היגוי שעסק בנושא יציאת תלמידים למסעות בפולין. ליוויתי במסגרת זו מספר משלחות כפסיכולוגית של המשלחות הייתי בצוות שכתב את המדריך להכנת המשלחות לקראת יציאתן למסעות בפולין.

הסיוורים בפולין, גרמו לי באופן טבעי, לרצון להצטרף לעמותה במטרה להמשיך את המיפעל של הנצחת עירתו של אבי, עליה שמעתי ממנו רבות.

הנני פסיכולוגית חינוכית, מוסמכת מטעם אוניברסיטת תל-אביב, מגשרת, מדריכה, שימשתי כמפקחת על יועצים חינוכיים במשרד החינוך עד לפרישת.

כיום, מלמדת במיכללה של המרכז ללימודים אקדמיים ועוסקת גם באימון אישי וקבוצתי.

נשואה לאיציק שפילמן, גם הוא פעיל בהנהלת העמותה. אם לשלוש וסבתא.

אנו גרים בכפר מעש, דור שלישי ממשיכים של סביי והורי ממייסדי הכפר.

יצחק שפילמן

יליד אוזבקיסטאן, להורים מרים – מאטל שפילמן מבית ליכט ואלכסנדר – אלה שפילמן מקובל שבפולין. נשוי ליפה שפילמן מבית פישפנגר, ושניו הורים ל-3 בנות:

תמר, מאיה, מיכל.

לאחר עליית לארץ עבדתי בתפקידים בכירים בתעשייה ביטחונית (תעשייה צבאית ואווירית) כמהנדס.

סיימתי לימודי תואר שני בהנדסת מכונות וגם במינהל עסקים בטכניון, חיפה.

בשנת 1989 נשלחתי כנציג של משרד ראש הממשלה לברית המועצות דאז ושימשתי כנציג ארגון "נתיב" בחבר העמים ובמינסק. לאחר פרישתי לגמלאות, מסיים לימודים בתחום ידיעת הארץ ועוסק כמדריך מארגן ומלווה קבוצות מטיילים לחו"ל. הנני פועל לקידום יעדי העמותה, ומשמש בה כגזבר.

יחד עם אשתי יפה, יזמנו קשר בין עיריית מזריץ' לבין

יליד ת"א (1959), מתגורר כיום בר"ג. מומחה בתחום האריזה ופיתוח אריזות, ובעל עשרות פרסים מקצועיים מטעם תחרויות בארץ ובחו"ל בתחום פיתוח האריזות.

הצטרפתי לעמותה ולוועד בשנת 2011. משמש כעורך עיתון העמותה בשנה זו (2012). פעיל בעמותה בעיקר בפרויקטים מיוחדים.

טובה רשטיק

בתם של אברהם דוידזון (1915-1985) יליד וורשה, אשר איבד בשואה את אימו, שמונה מאחיו ואחיותיו על כל בני משפחותיהם ואת המשפחה הראשונה שהקים (רעייה ובת), ושל יוכבד לבית דנגוט (1924-2009), ילידת מזריץ', בתם של מנחם ושרה לבית ערדפארב, בני מזריץ'. הורי הכירו במחנה העקורים ULM בגרמניה, שם נישאו.

הצטרפתי לפעילות בוועד העמותה בשנת 2003, לאחר פנייה בכתב שנתקבלה בבית הורי ממרדכי יערי ז"ל, ובה בקשה למתנדבים מדור ההמשך, במיוחד לעניין אתר העמותה באינטרנט.

שימשתי כגזברית בין השנים 2004-2009, ועסקתי באופן אינטנסיבי בעניין הקמת הפסל בעיירה, מכירת הנכס של העמותה, חוזים ותביעות משפטיות יחד עם אברהם גפני.

אני פועלת לשיפור תהליכי העבודה של העמותה ולהרחבת הקשרים עם חברי העמותה וצירוף חברים וידידים בארץ ובעולם.

פועלת לשימור ותיעוד כל המסמכים והחפצים שהפיקו העמותה ויוצאיה (ספרים וכו'), ולשימוש נרחב ויעיל באמצעים הטכנולוגיים העומדים לרשותנו, יחד עם יעקב סליזק ועודד בר.

הנחלתי את הרישום הממוחשב והתגים במפגש השנתי, וכן הפצת דואר אלקטרוני.

מסייעת בפעילות הנצחה (האלבומים שהפקנו) ויוזמת דרכי הנצחה, לוקחת חלק פעיל בכל פעילות לוגיסטית כמו ארגון המסע לפולין והמפגשים השנתיים.

השנה הצטרפתי גם לצוות הפקת העיתון, ובפעם הראשונה קבלנו גם כתבות מחו"ל, מבני דורות ההמשך.

עיריית פתח-תקווה, ונחתם הסכם קשרי תרבות בין ראשי הערים. לראשונה יוצאת מפתח-תקווה קבוצת תלמידי תיכון לסיור במזריץ' ולפגישה עם פרנסי העיר ועם תלמידי תיכון מקומיים.

גילה שחר

בתם של יונה פינקלשטיין ז"ל (1926 – 1995) לבית טנדטר, ילידת מזריץ' וגד פינקלשטיין יב"א, יליד מזריץ' בשנת 1923.

הצטרפתי לפעילות בעמותה בשנת 1997, לאחר השתתפותי במסע רב-דורי של משפחות מזריץ' לציון חידוש בית הקברות היהודי בעיר. מאז, פעילה בוועד, בארגון האזכרות, המפגשים השנתיים של העמותה, ולאחרונה בהפקת הביולטין.

לקחתי חלק פעיל בתהליך ההנצחה של יהודי מזריץ' בפרויקט הפסל 'תפילה'. בטקס הסרת הלוח במאי 2009 השתתפו גם ארבעת ילדי, בני הדור השלישי, המעורבים גם הם בפעילות הנצחת הקהילה. ביקרתי מספר פעמים עם אבי ובני משפחתי במזריץ', ובקיץ 2012 הצטרפנו למשלחת תלמידי התיכון בנס-ציונה, בו לומדת בתי הצעירה, עפרי.

משמשת כמזכירת העמותה החל מדצמבר 2009.

יהודה שטרנפלד

בן ליעקב שטרנפלד (1915 – 1983) וליבה לבית אדלמן (1915 – 2005) ז"ל, ילידי מזריץ'.

נשוי לרוזה לבית ליפכרך, אב לסיגל ולחגי, סב לשבעה נכדים.

פעיל בוועד משנת 1997. שימש כגזבר בשנים 2001-2004. יהודה דואג לאורך השנים לשמר את מסמכי העמותה לתיעוד ולציוד העמותה. בנוסף, יהודה מתחזק את האנדרטה לזכר נירצחי מזריץ', בבית העלמין, חולון.

ד"ר יוחנן ערבות

יליד תל-אביב 1959, בנם של איסר בלומנקופף ז"ל (ממזריץ') ולאה ז"ל לבית צירני (מוילקומיר (אוקמרגה), ליטא). נכד למתתיהו הי"ד ועידית בלומנקופף ז"ל ממזריץ'. נשוי באושר לבלה, אב ל: לירון (25), שרון (20) ומאיה (14).

עודד (ברג) בר

נולד בתל אביב (1944) לגילה וסנדר ברג ז"ל.

נכד לבלומה ומשה ברג הי"ד מהעיר מזריץ' שניספו על ידי הנאצים בעיר מזריץ' כנראה בחודש אוגוסט 1942.

נכד לחנה ואריה היפטר ז"ל מהעיר זבירצה בפולין שאיבד את דודיו ודודותיו גיטל ומרדכי ריבק וילדיהם הי"ד שנרצחו במזריץ', שינה ומרדכי שטיין וילדיהם הי"ד שנרצחו במזריץ' על ידי החיה הנאצית.

נשוי, אב לשתי בנות נשואות ושלושה נכדים. גמלאי. תושב תל אביב.

בוגר הטכניון העברי בחיפה.

מנהל שיווק, ניהול פרויקטים, הנדסת בקרה, בתעשייה התהליכית, בבקרת מבנים ומערכות מים ושפכים.

שירות צבאי ואזרחי במערכת הבטחון.

בעל פרס התעשייה הבטחונית.

פעיל חברתי ומתנדב בארגונים שונים.

פעיל בוועד עמותת יוצאי מזריץ' והסביבה כנציג הדור השני. שימש כגזבר העמותה.

אברהם גפני

נולדתי במזריץ' בשנת 1926 והספקתי לחיות חיים מאושרים בעיר הזו עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

הזכרונות מאותה תקופה עדיין עמי, ולא לילה אחד אני חוזר הביתה,

להורי, לאחותי, לחברים ולמשפחה.

את האירועים שהדור שלנו עבר ובמיוחד אנשי מזריץ' אי אפשר למחוק זאת לאור העובדה שבמזריץ' ובאיזור סבלו היהודים יותר מכל אזור אחר בתקופת השואה. לאחר פרישתי לגמלאות הצטרפתי לעמותת מזריץ' ולאחר תקופה קצרה נבחרתי ליו"ר.

התקופה הצטיינה בפעילות רבה שגולת הכותרת היתה הקמת הפסל "תפילה" במזריץ' לזכר יקירינו וחידוש הופעת העיתון. כמו כן נעשו עוד פעילויות רבות לזכר יהודי מזריץ' שנרצחו.

לשעבר יו"ר העמותה וכיום חבר בוועד. הפעילות המבורכת והמוצלחת התאפשרה הודות לצוות הנפלא, הרוח הטובה וההבנה ששררה בינו.

לאחר 12 שנות פעילות פרשתי בהרגשה טובה והרבה סיפוק בודעי שיש דור המשך שאפשר לסמוך עליו.

וועד עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל

ד"ר נפתלי ברזניאק – יו"ר * יפה שפילמן – ס. יו"ר * איציק שפילמן – גזבר * גילה שחר – מזכירת הוועד
טובה רשטיק * עודד בר * יהודה שטרנפלד * ד"ר יוחנן ערבות – עורך העיתון * גד פינקלשטיין * אברהם גפני

לעדכון פרטים או להעברת מידע אחר

נא לשלוח מייל לגילה שחר – מזכירת הוועד
e-mail: gilach@post.tau.ac.il

חברי מערכת העיתון:

ד"ר נפתלי ברזניאק, גילה שחר,

טובה רשטיק וד"ר יוחנן ערבות.

עימוד ועריכה גרפית – אמיר רנדלר

הודפס בדפוס הפיל הוורוד – רמת גן

קול קורא

לצורך הכנת כתבה לגיליון הבא של העמותה –

"בני מזריץ' ששירתו בצבא אנדרס הפולני או בצבא אחר בזמן מלחמת העולם השנייה"

אשמח לקבל: ידע, מידע, תמונות וסיפורים אישיים.

בתודה – יוחנן ערבות e-mail: ay@clp.co.il

גד פינקלשטיין

נולד במזריץ' בשנת 1923. בן לאב גדליהו, שמשפחתו חיה שנים רבות במזריץ' ולאם מנוחה לבית מילבאום. פרנסת המשפחה נשענה על חנות לפרזול שהייתה בבעלותה בכיכר העיר, ה"רינעק".

גד סיים שש שנות לימודים בבית הספר היסודי היהודי במזריץ'. ואז התחיל לעבוד כשולית נגרים במזריץ' עד פרוץ מלחמת העולם השנייה. עבר במזריץ' חמש אקציות, כשעול הפרנסה נפל עליו לאחר שאביו נשלח להשמדה בטרבלינקה. במהלך המלחמה המשיך לעבוד בנגרות, בבית החרושת של קורט דה-לייר. בהמשך נשלח לעבודות כפייה בביאלה פודלסקה, במחנה מידנק ובבית החרושת לנשק בסטאראחוביצה. משם ברח והסתתר במחבוא בבור שחפר ביער בכפר יאניק עד ליום השחרור בינואר 1945. חזר לעיר הולדתו מזריץ', שם גילה את האובדן, כשאיש

מבני משפחתו – הורים וארבעה אחים, לא שרדו. אז החליט לעלות לישראל מהר ככל האפשר. הגיע לארץ על הספינה פטר 2 (174) באוקטובר 1945. הצטרף להגנה והתגייס לצבא. שירת ביחידת חמ"ד. נישא ליונה ז"ל, לבית טנדטר, ילידת מזריץ' גם היא, ניצולת שואה. אב לשתי בנות שנולדו בישראל ציפי ורשאי וגילה שחר, סב לשבעה נכדים: אילן, אורי וגלי ורשאי (ילדיה של ציפי); נעמה, עדו, יערה ועפרי שחר (ילדיה של גילה). נינתו הבכורה, אביב, נולדה ביוני 2012. חי ועובד בתל אביב במקצוע הנגרות, בבעלותו נגריה לשולחנות.

גד פעיל בהנצחת קהילת מזריץ' וזיכרון הנספים ברציפות החל משנת 1946. היום הוא זקן חברי הוועד. השתתף בספורים למזריץ' מספר פעמים; במאי 2009 השתתף עם בנותיו ושבעת נכדיו בטקס הצבת הפסל 'תפילה' בכיכר העיר מזריץ'. ביולי 2011 השתתף בטקס חתימת קשרי תרבות עם עיריית פתח-תקווה. מקפיד לתעד את סיפור חייו וסיפור העיר מזריץ'.

< חברי וועד עמותת מזריץ', שנות החמישים: (עומדים משמאל לימין): אברהם כץ, גד פינקלשטיין, אסתר פוטשניק (לבית מילר), נתן גרינברג. (יושבים משמאל לימין): נתן דנגוט, אריה מנדל, שולם בובקין, מנחם ביר, שפסל אקרמן.

תעודה CERTIFICATE

תעודה זכרית - טרם אישרה על ידי הו"מ

קרן קימת לישראל
נטעה 10 עצים בחולדה
בשנת תשע"ב (2011-2012)

כאות הוקרה למר
גד פינקלשטיין, יליד מזריץ' פודלסק, פולין

על פעילות מתמשכת לזכרון והנצחה של העיירה, תרבותה ובניה,
מאז שנת 1946 ועד היום.
על הנחלת המורשת לדורות ההמשך שהקים, ההולכים בדרכו.

**יישר כח, המשך שנים של בריאות ועשייה!
חברי עמותת יוצאי מזריץ' דה-פודלסקיה
לדורותיהם**

כ"ט באלול תשע"ב 16/9/2012

עץ אחד סופח במהלך חייו כ-0.7 טון פחמן דו חמצני,
המזהם את האטמוספירה

תק

בטרבלינקה עם סבא גד / עפרי שחר

בחודש יולי 2012 יצאתי למסע לפולין עם חברי לשכבת י"א בבית הספר התיכון "בן-גוריון" בנס-ציונה. לכל משתתפי המשלחת זה היה מסע קשה, עמוס בחוויות. ערבוב של דמעות וחיוכים, מוות וחיים, דור שהושמד באירופה ודור המשך שגדל בישראל.

בשבילי זה היה מעבר לזה. אני זכיתי לחוויה מיוחדת וייחודית. בני משפחתי – הורי, דודתי וסבי, גד פינקלשטיין, הצטרפו אלינו לסיור והשתתפו עם חבריי בטקס שערכנו במחנה ההשמדה טרבלינקה. סבתי יונה פינקלשטיין ז"ל וסבי גד פינקלשטיין יבל"א, הם הניצולים היחידים ממשפחותיהם. מרבית בני משפחתם נשלחו לטרבלינקה ושם הושמדו. זהו בית הקברות הגדול שבו סבי אומר קדיש על יקיריו. הפעם עמדתי לצידו. הוא עמד לצדי. עמדה לי גם הזכות לקחת חלק בטקס, כשבחרתי לשיר את השיר "אמא", אותו הקדשתי לאמהות של משפחתי – אמי גילה, סבתי יונה ז"ל, ואמו של סבי, מנוחה, שנספתה ולא זכתה לראות את דורות ההמשך. כבת לדור שלישי, הצעירה בנכדים, אני חיה את סיפורי השואה מילדות. בשבילי הם חלק מהיומיום, מארוחות המשפחה במוצאי שבת, אז מתכנסים כולם בביתו של סבא גד. זו גם איננה הפעם הראשונה שאני מתלווה לנסיעה בפולין. השתתפתי בהתרגשות בטקס חנוכת הפסל 'תפילה' בשנת 2009, אז הצטרפו לסבי כל נכדיו שנולדו בישראל. הפעם, בוגרת יותר, התרגשתי במיוחד. הייתי גאה על שזכיתי. אני מקווה שגם סבא גאה על שהוא זכה!

עפרי שחר, נס-ציונה יולי 2012

עם סבא גד פינקלשטיין (במרכז); דודתי ציפי ורשאי (מימין) והורי יונתן וגילה שחר

מייסדה של האגודה

המזריטשאית "יסוד המעלה"

ר' ברוך מאיר רזנבלום נולד בעירה בריסק דליטא, ב- ב' סוכות תרי"ח 26.9.1858 לאביו הצדיק הידוע ר' שלום מנשה שהיה ראש ישיבת "בית המדרש הירוק" בבריסק דליטא, ואמו ליבע-שרה.

כמנהג הימים ההם נשא לאישה בהצעת הוריו, את בתו של וולף אייזנברג ממזריץ' ששילם הון רב בעד הזכות לזכות בחתן.

הפוגרומים שניתכו בשנות השמונים על האוכלוסייה היהודית ברוסיה חוללו מהפיכה אצל היהדות הרוסית ועוררו את רעיון "חיבת ציון". ברוך-מאיר היה בין עשרת הראשונים שנתפסו לרעיון החדש ויחד הקימו את חברת "יסוד המעלה" לרכישת קרקעות בארץ ישראל עבור יהודי העיירה על מנת שיהפכו לעובדי אדמה.

בשנת 1883 הקימו "חברה" של 22 חברים מאנשי מזריץ' ושלחו שליחים לרכוש אדמות בארץ ישראל ולהתיישב בה. ברוך מאיר הצטרף לשליחים אשר רכשו בגליל אדמות ממשפחת אבו מצפת והקימו את המושבה "יסוד המעלה". שבע משפחות ושלושה בודדים וביניהם ברוך-מאיר היו הקבוצה הראשונה שעלתה על הקרקע.

בעקבות מכתב מאביו חזר ברוך-מאיר למזריץ' אל משפחתו והתחיל לפעול בעיירות אודיסה וארשה וביליסטוק לרכישת אדמות א"י ועליה לארץ. הוא נסחף עם רעיון המדינה היהודית של הרצל והוא משוטט בין ערי פולין ועיירותיה על מנת להעיר ולעורר את אחיו לרעיון תחיית העם והארץ.

בשנת 1908 השתתף כציר בקונגרס הציוני בהמבורג. עלה לארץ בשנת 1926 והתיישב בשכונת מרכז מסחרי בתל אביב.

שני רעים ידידי נפש היו לו:

היומן בו היה רושם בדיוקנות כל מאורע מחייו הפרטיים ומהמתרחש בתנועת תחיית העם והארץ והשני "ספר השנה" בו הסביר את השנה הישראלית על חגיה ומועדיה. (הספר עדין לא אותר).
קטע מהספר מצאתי בארכיון הציוני בהדפסה המקורית של הספר "נחשוני החולה". הקטע דן בהלכות חג הפסח.

ר' ברוך מאיר נפטר ב- י"ט בניסן חוהמ"פ תרצ"ה 1935. נקבר בהר הזיתים.

בדמותו של ר' ברוך מאיר, אנו רואים מזיגה של דמות דתית עם דמות ציונית, נלהבת לרעיון שיבת ציון.

קטעים מהיומן של סבא-רבא

סבא רבא ר' ברוך מאיר רזנבלום כתב יומן במשך כ- 60 שנה. את היומן התחיל לכתוב מיום חתונתו בשנת 1886 ועד יום מותו בשנת 1935. היומן כתוב בעברית, ומציין את התאריכים לפי הלוח העברי ופרשת השבוע.

היומן בגודל ובעובי של ספר תנ"ך, מכיל 440 עמודים המתארים מאורעות משפחתיים של לידות, נישואין ופטירה. כמו כן מתועדים ביומן מאורעות היסטוריים ציוניים, יהודיים ועולמיים.

בפתיחה ליומן כותב סבא רבא:

המספר והחשבון הוא הבחינה היותר נאמנה כי לא יכול להיות אחרת רק שני פעמים שניים מוכרח להיות ארבעה. לכן הסכמת כל החכמים שהמספר הוא אבן המבחן לכל עניני האדם בין בענייני הגוף בין בענייני הנפש, לכן פנו כל החכמים לכף המאזניים של הסאטיסטיג (סטטיסטיקה) לכל אשר יחקרו.

לכן ראיתי כבר זה שלושים וחמש שנים מרבי הרב הגאון הצדיק ר' שלמה אב"ד (אב בית דין) דעיר (של העיר) איליע שליטא שהיה כותב הכל בחשבון כל ענייני הנפש.

ברכת החמה

ברוך השם זכיתי לברכת החמה בימי חי'.
הפעם הראשונה בשנת תרכ"ט כשהייתי בן אחד עשר
שנים בבריסק. הפעם השנייה בשנת תרנ"ז כשהייתי בו
ל"ט במעזריץ. פעם השלישית בשנת תרפ"ה כשהייתי
בן ס"ז בארץ ישראל. יתן השם שאזכה לראות ישועות
ישראל ולברך עוד הפעם בארץ ישראל.

ברכת החמה היא ברכה שמברכים כשרואים את השמש
בתחילת כל מחזור בן 28 שנים, שבו לפי המסורת
השמש חוזרת למקומה המקורי בבריאת העולם באותה
שעה ובאותו יום בשבוע כבזמן הבריאה.

יסוד פתח תקווה

שנת תרל"ח בשנה זו נוסדה הקאלעניע הראשונה
בארץ ישראל, פתח תקווה יהי רצון שיהיה התחלה
טובה ויצליחו ותבנה עיר על תילה ויקבץ גליוותיו.

לכן עשיתי הפנקס הזה עוד קודם חתונתי שיהיה כתוב
בו כל ענייני הגוף והנפש שלי בכדי שאדע תמיד מצבי
ומעמדי והשם אלוקי אבותי ינחני בדרך אמת. "שנת
תרס"ט" כתבתי ההקדמה הזאת.

בכל עשור היה סבא רבא עורך חשבון נפש
ומסכמו ביומן.

נולדתי אור ליום א' ב' דחג הסוכות שנת תרי"ח ל'
בק"ק (בקרית קודש) בריסק דליטא: נולדתי לאבי הרב
הצדיק המפורסם כקשת מור"ה (מורינו הרב) שלום
מנשה שליט"א (שיזכה לחיים טובים וארוכים) ואמי
הצדקת הצנועה מרת ליבע שרה תחיה. אבי שיחיה
הורה אותי על דרכי התורה והמצוות והדרך הישרה לה'
ולאנשים ושילם עבורי שכר לימוד בעת עוניו ודחקו עד
שנת שלוש עשרה שנת בר מצווה. ומעת הזאת לימד
הוא אותי. ובשנת תרל"ג היא שנת החמש עשרה נסעתי
לש"ב הרב ר' משה שלמה שליטא אב"ד דשם והייתי
שם שנה תמימה מרח' (ראש חודש) ניסן תרל"ג עד רח'
ניסן תרל"ד.

תרמ"א

בשנת 1881 אחרי הרצח של הצאר הרוסי התחילו פרעות ביהודי רוסיה ליטא ופולין. הפרעות כללו: שריפת בתים וחנויות של היהודים, שוד, רצח ואונס של נערות ונשים. בחודש זה נשדד ונשרף ערים גדולות וקטנות כ- 20 ערים במדינת וואלין. גם במדינת ליטא נשרפו כמה ערים ע"י הרשעה. בכל המקומות נתחברו הגויים לחבורות וסידרו פגישות לממשלה נגד בני ישראל וכולם אמרו אשר אנחנו מכת המדינה ואנחנו יונקים את דם עם הארץ, ומזה נתרבו עוד יותר הגזרות.

בחודש זה נשרפו ערים גדולות כמו עיר מינסק ויצאה האש ב-20 מקומות בעיר בפעם אחד. גם עוד ערים גדולות וקטנות במדינת ליטא וגם במקומות סביב הגבול. גם נהרגו אנשים ומשפחות מבני ישראל ע"י הגויים בסתר ובגלוי. וגם הערים אשר נשדדו בחודשים שעברו. נהרגו רבים מבני ישראל גם עינו נשים ובתולות ורבות מהם טרפו נפשם ובחרו להם מוות מלעשות נבלה. גם ספרי תורות גללו בחוצות נקראים לגזרים כמה מהם נרטבו במים וכמה נשרפו. ובני ישראל בערים ישראל בערים אחרות היו בפחד גדול ופחדם לילה ויום.

הפרעות החמירו את מצבם של היהודים וגרמו להתעוררות והתארגנות של קבוצות צעירים לעלות לארץ. בשנים 1882-1903 עלו לארץ מרוסיה ומפולין כ-25,000 יהודים. ברוסיה ובפולין כמה אגודת "חובבי ציון" שמטרתה הייתה לעלות לארץ ולהקים ישובים חקלאיים המתפרנסים מעבודת ידניים.

קבוצת "חובבי ציון" הראשונה הקימה את ארבעת המושבות הראשונות: ראשון לציון, ראש פינה, זיכרון יעקב ויסוד המעלה, המושבה פתח תקווה הוקמה בכוחות משותפים עם "הישוב הישן". המושבה עקרון הוקמה ע"י הברון רוטשילד וגדרה ע"י הבילויים.

המושבה יסוד המעלה

תרמ"ד

ביום ג' ב' כסלו נסעתי לבריסק לדרכי לנסוע לארץ הקדושה לשלום בעזה"ש (בעזרת השם) יתן, בו ביום באה הבשורה אשר נקנה שדות עבורינו בארץ הקדושה. ביום ד' נסעתי מבריסק עם ר' דב דוד ור' אברהם הכהן ובאתי לאדעס (אודיסה)... וישבתי על הספינה ביום ה'

ובאתי לקונסטאנטינופול ביום ש"ק (שבת קודש) ונסעתי בו ביום על הספינה ונסענו בשלום וברוח טובה עד יום ד' ובלילה הזאת היה פוטנע גדול (סערה) על הים וה' עשה נסים ונפלאות וביום ג' באנו בשלום ליפו. ביום ה' י"ט ניסן באו לנחלתינו כולם ר' אברהם ור' שבתי הכהן עם ב"ב וקבענו דירתנו במושבתנו יסוד המעלה.

השרפות בעיירה בריסק

תרנ"ה

יום ה' כ"ב ניסן נשרף כל העיר בריסק דליטא ונשאר רק מעט וגם כמה אנשים עלו על המוקד וכמה בתי מדרש והבה"כ (והבית כנסת) וס"ת (וספרי תורה) ינחם ה' את עמו.

תרס"א

יום ש"ק (שבת קודש) כ"ב אייר בו ביום שהיו השריפה בשנת תרנ"ה בעיר בריסק באותה השעה קרוב לאותו מקום התחיל שריפה גדולה בעיר הנ"ל ונשרף החצי השני שלא נשרפה אז ובתוכם בית אבי שיחיה וחנות אחי שמואל אליעזר החיסרון היה כיום יותר מאז רק בעזרת ה' נפשות לא נשרפו כמו אז יעזור ה' את עמו.

העיירה בריסק דליטא עברה שתי שרפות בהפרש של חמש שנים. השרפות פרצו שתיהן באותו יום באותה שעה ובאותו מקום וכלו מחצית אחרת של העיירה.

הקונגרס הציוני ובנימין זאב הרצל

תרנ"ז

בשנה זו היה הקונגרס הראשון להציונים בעיר באזל במדינת שווייץ

תרס"ד

יום ה' כ"א תמוז נפטר הדוקטור מתתיהו בר' יעקב הערצל בעיר וויען הוא אשר פעל ועשה לטובת עם ישראל בכל כוחו ז"ל ועה"ב. פטירתו היה כ' תמוז סבא רבא ר' ברוך מאיר רוזנבלום היה ציר בקונגרס התשיעי. ביומן הוא מתאר את נסיעתו והשתתפותו בקונגרס.

הצ'פלין הראשון ומציאת הציר הצפוני

תרס"ט

בשנה הזאת נתחדש שני דברים נכבדים בתבל האחת כיבוש האוויר ע"י צ'אפלין בפרייסטון (פריז) ועוד חכמים אחרים בתבל אך כולם בשנה הזאת חדשו דרכם באוויר, והדבר השני מציאת ציר הצפוני ע"י הפריפעסער (פרופסור) קוק ופריפעסער פירי.

בדרך לארץ ישראל

תרפ"ד

למחר בבוקר נסעתי מעירי מזריץ' אשר ישבתי בה ערך 48 שנה והפרידה היתה ברוב כבוד ע"י תלמידי תלמוד תורה וע"י יושבי העיר. בו ביום באתי לווארשה. למחר לעת ערב באנו להמבורג והיה לנו צער מפני שלא היה הוואגל עם הבאגאזש (עגלה עם המטען) ובכלל נתקלקל מעט סדר הנסיעה מפני שנתחדש אז שביתה של הבאנען (רכבות) בפולין. ישבנו כל הלילה על הוואגנעס ולמחר ביום ו' עש"ק (ערב שבת קודש) נסענו כל השבת ובאנו ערך בערב לגבול הרי? היא גבול פולין אבל הבאגאזש עוד לא בא... אבל לא היה לנו מה לאכול ואף מים לא נתנו הפולנים הרשעים לשותות.

תרס"ט

נבחרתי לציר אל הקאונגרעס התשיעי אשר תהיה בעיר האמבורג איה'ש (אם ירצה השם) יום י"ד ט"ו ט"ז טבת. יעזרני עליון יתן לי לנסוע להצלחה. נסעתי מביתי בערה'ש ויגש ז' טבת להצלחה לדרכי להיות באסיפת הקאונגרעס בהאמבורג.

יובל לראשון לציון

תרס"ז

רש"ח (ראש חודש) מנא' (מנחם אב) תרס"ז נעשה בארץ ישראל חג היובל אשר עברו 25 שנים מיום שנוסדה הקאלאניע "ראשון לציון" ועולה החשבון ממצב הישוב מאז שנת תרמ"ב עד היום כך: אז היו בני ישראל שם 24250 וכיום 87600 מהם יושבים בקאלאניעס ועובדים אדמת הקודש יותר מ- 8000 ב- 27 קאלאניעס. שטח האדמה המעובדת על ידם 34630 העקטער. וגם יש בא"י 18 גני ילדים 20 בתי ספר וכולם מדברים עברוס (עברית) וכל הלימודים בלשון עבר.

ביום י"א תמוז יום ב' פרשת פנחס בשעה השלישית אחר הצהרים הייתה רעידת אדמה כללית בכל ארץ ישראל בשני צידי הירדן המזרח והמערב נפלו בתים הרבה ונהרגו יותר מארבע מאות איש ואשה ומבני ישראל לא נהרגו אחד והרבה ניסים ונפלאות ראינו אשר גם הגויים הודו אשר השגחת השם חופפת על עם ישראל בארץ ישראל. ב-11 ביולי 1927 התרחשה רעידת אדמה בארץ ישראל. שעת הרעידה הייתה 16:00 בערך, ומוקדה היה בצפון ים המלח. היא פגעה קשות בערים: ירושלים, יריחו, רמלה, טבריה ושכם. (מתוך ויקיפדיה)

מאורעות תרפ"ט

תרפ"ט

ביום כפור היה שערוריית על יד הכותל המערבי ע"י התנפלות שוטרים אנגלים עם המושל שלהם על יהודים. זקנים וזקנות שהתפללו שם הוכו בלא חמלה. חללו את המקום היותר קדוש לנו ביום היותר קדוש, אך אולי ע"י זה תפתח עיני עסקני ישראל לפעול ולעשות ולדרוש המקומות הקדושים לנו שיהיו חופשיים עבורינו.

פרשת הכותל- בליל יום כיפור (23 בספטמבר 1928) התכנסו מאות יהודים להתפלל ברחבת הכותל וקבעו מחיצה בין נשים וגברים, בניגוד לסטטוס-קוו העותמאני. סגן מושל ירושלים התנגד למחיצה, ובכך גרם להתמרמרות בקרב היהודים. נציגיהם פנו לממשלה הבריטית לביטול איסור המחיצה. נגד היהודים יצא המופתי, חאג' אמין אל חוסייני. הערבים ראו במעשה היהודים ניסיון השתלטות על הר הבית. הם טענו כי הכותל הוא חלק מחומת החרם א-שריף, אחד המקומות הקדושים לאסלאם, והחלו בהתגרריות ביהודים. בתגובה, בתשעה באב עלו מספר חברי בית"ר להר הבית עם דגל ישראל וקראו "הכותל - כותלנו, ובז לממשלה". כתוצאה מכך ערכו הערבים הפגנה, בה התלהטו הרוחות והפכו למאורעות. בסופו של דבר השלטונות הבריטים אישרו את הבעלות הערבית על סמטת הכותל מחד אך גם את זכותם של היהודים להתפלל בה מאידך. (מתוך ויקיפדיה)

סבא רבא ר' ברוך מאיר היה אדם דתי שלימוד התורה, התלמוד והגמרא היו חלק מסדר יומו הקבוע. החלק השני בדמותו היה ציונות לשמה בה האמין, אותה הגשים ולמענה פעל.

סבתי רישה ובנותיה חנה'לה ושפרה'לה, גם הן הולבשו בשמלות צהובות והושבו בכיכר. כעשרת אלפים מיהודי מזריץ' הובלו באקציה זו להשמדה בטרבלינקה. לפני מספר שנים פגשתי מזריצ'אי שסיפר לי שהוא התחבא באקציה זו וראה את סבתי רישה ואת ר' משל'ה רישס מובלים בראש הקהל. כך נודע לי מה עלה בגורלה של סבתי ובנותיה.

את האקציה הוביל מפקד החטיבה שהגיע מהמבורג, סגן גאנדה הארטווייג, סדיסט, שהיה אחראי גם להשמדתם של יהודי לוקוב ולומז'ה.

לפני מספר שנים פגשתי מזריצ'אי שסיפר לי שהוא התחבא באקציה זו וראה את סבתי רישה ואת ר' משל'ה רישס מובלים בראש הקהל. הוא הצליח לברוח מהאקציה. בסיום המלחמה, כשהגרמנים נסוגו, הוא התחבא ביער ופגש מולו את סגן גאנדה וסגנו. סגנו ניסה לברוח ונורה בידי יהודים. גאנדה נתפס חי. המזריצ'אי הזכיר לו כיצד התעלל ביהודי העיר באותה אקציה. גאנדה הושאר על קן צרעות "כאן תסיים את חייך ובכל יום נזכיר לך מה עוללת ליהודי מזריץ'".

אני, בצהוב לא נוגע.

אני יהודה שטרנפלד, בן יעקב וליבה ז"ל, שניהם ילידי העיר מזריץ', כותב סיפור שסופר לי בחלקו על-ידי נתן גרינברג ז"ל, לפני שנים.

לזכרם של הצדיקים בני מזריץ' שנספו באקציה הראשונה ב-26-25 באוגוסט 1942. לזכר בני קהילת מזריץ' שנספו בשואה.

לפני שבעים שנה, משפחתו של אבי יעקב (יענקל) שטרנפלד זק"ל, התגוררה בבית בנוי מבלוקים בקומה העליונה, ברחוב גנשה 3, במרחק מספר פסיעות מנהר הקשנה. אבי היה בין השחיינים הטובים בעיר, שכן הוא התאמן בנהר והכירו היטב. השכנים מתחתם היו משפחת ר' משה זילברברג, משל'ה רישס, שנקרא על שם אמו רישה. החיים התנהלו על מי מנוחות, כל אחד בעבודתו ובפרנסתו.

באחד מימי השישי, כשכולם מכינים עצמם לקראת השבת, ירדה אחת מבנותיו של ר' משל'ה לנהר בהוראת אמה, להביא מים. לפתע נשמעה צעקה ביידיש "אסתרל טובעת בנהר, הצילו אנשים, הצילו!" קריאות העזרה נשמעו מכל עבר. אבי, שהיה בבית, ירד במהירות במדרגות, רץ לנהר, קפץ פנימה עם בגדיו וחילץ את אסתרל והביאה בריאה ושלמה לביתה. שבוע לאחר מכן הוחלט לחגוג את הנס שאירע. בערב שבת הלך אבי יעקב בראש הקהל לבית הכנסת ולאחר מכן נערכה סעודה. למחרת, בתפילת השבת, הוזמן אבי לקרוא המפטיר ובפרשת השבוע. סעודת השבת בצהרים כללה, צ'ולנט, קיגל, מרק עוף, ועוד ממטיב המאכלים שהכינו נשות העיר. סעודה שלישית נערכה בשטיבל של ר' שלמה גרינברג. בסיום הארוחה והתפילות ביקש אבי לשתף בשמחה גם את מי שהייתה אז חברתו ולימים אשתו, ליבה אדלמן. בני משפחתה התגוררו ברחוב פילסוצ'יגו. בסיום התפוזר הקהל הרב שהגיע לחגוג עם משפחת זילברברג את הנס שקרה להם. החיים נמשכו.

רוחות מלחמה התחילו לנשב במזריץ'. בספטמבר 1939 מזריץ' מופצצת, חלקה נשרף. שני בני הדודים של אבי יעקב, נחמן וזבו שטרנפלד, אחד מהם מכר קמח והשני סיד, נהרגו בהפצצה זו ברינק.

באקציה הראשונה, 25-26 באוגוסט 1942, הוצאה משפחת ר' זילברברג מביתה וגורשה לכיכר תוך מכות, השפלות וגזיזת זקנו של ר' משה, משל'ה, רישס. כל בני המשפחה הולבשו במעין שמלות, סחבות צהובות. מהקומה העליונה הוציאו גם את בני משפחתו של אבי –

על הספר "ייסורי מיתה" / שרית פרידמן ברזניאק

אִישׁ

הָיָה אִישׁ. לֹא אִישׁ.

אָבָא.

אִישׁ זֶה כָּל אֶחָד. ("אִישׁ" - עמוד 65)

על דבר מחלתו של אבא שלי, מוישה ברזניאק, בשנת 2001, ידעתי בעת שמכיה בעלי ואני טיילנו בפראג. היינו מאושרים עד השמים, עד שאבי, אחי צלצל, ואלה נפלו עלינו באחת.

הגעתי היישר משדה התעופה לביה"ח ומבטו של אבא שאל "איך ידעת?" "מי שמחובר, יודע." השבתי. ברגע זה גם התחיל להתחבר הספר שלי ואני עדיין לא ידעתי.

מה היה בו באבא, שיצר את החיבור, את הקשר, את המערכת הרגשית שליוותה אותי בחייו, את הכאב שליווה אותי בעת דעיכתו ואת הכתיבה שלי על כל אלה, במהלך מותו?

אבא היה דמות מאד מרשימה. לכל עבר הוא הקרין ביטחון, חוסן נפשי, שקט פנימי ועוצמה הנובעת מאישיותו האנושית-סמכותית ומניסיון חיים עשיר. אלה פיתחו בו יכולות הישרדות משוכללות ועמידות מול צרה, וכאלה היו לרוב: ממות אימו, בהיותו בן חצי שנה וגדילתו קִיתום העובר בין בית אביו בטרבניקי לְבֵית סבתו במזריץ', דרך היותו לוחם בצבא הפולני, ולאחר מכן שבוי בידי הגרמנים, ואחרי שברח ושב לעירו, תושב הגטו השורד עם משפחתו בִּמְקוֹם מסתור, עד אשר באקציה החמישית, אחרי שניצלו מארבע, נחשפו בגין הלשנה של יהודיה, נשלפו ונשלחו ברכבת, ובה נרצח אחיו בזרועותיו. ואז, אסיר בִּמְחֻנוֹת ההשמדה מיידאנק ואשוויץ על שלוחותיה - בירקנאו ובוֹנָה, ומשם בִּבְּוֹכְנוֹוֹאֵלד, שאליה הגיע בצעדת המוות וממנה שוחרר. (את קורות חייו בתקופת השואה תיעד נפתלי ברזניאק, אחי, על-פי סיפוריו של אבי, משה ברזניאק בספר "עצי הָלְבָנָה הזקופים" בהוצאת "יד ושם", 2003)

אבא, מן הבודדים ששרדו את המסע הזה, יצא משם מצליח לשמור על צלם אנוש ועל ערכים הומניסטיים וחברתיים. הוא ניצל בזכות אינטליגנציה מפותחת,

תושייה, יכולת הבנה, תפישת המציאות, ראיית הנולד, תחבולנות, ערמוניות וממזירות - תמהיל נדיר של תכונות שסייע לו להביס את השיטה.

כך אבא היה בחייו ובְּחַיֵּי. חזק ודומיננטי, כזה שיכול היה להתמודד כמעט תמיד עם כל דבר ובמצבים מורכבים וקשים מנשוא. אך לא לעולם חוסן, כפי שמתאר זאת הסופר הנס קיילסון בספרו "קומדיה בסולם מינורי": "הוא לחם במוות שבא מבחוץ. המוות שבא מבפנים - הכריע אותו" וגם עולה מן השיר "גיבור":

גיבור

לְגֶרְמָנֵי הַמְּצָלִיף,

לְרוֹבָה הַדָּרוֹךְ,

לְשֶׁלֶג הַמְּקַפֵּיא,

לְרַעַב הַמְּצָמִית,

לְאֶח הַיְרוֹי,

לְיֶלֶד הַתָּלוּי

הוא יכול...

לְתֵּא זָעִיר מִמָּאִיר

הוא לא יכול. ("גיבור" - עמוד 29)

גם אני לא יכולתי לחיות עם העובדה שאבי נוטה למות. העובדה שנולדתי להורים ניצולי שואה והמפגש עם המוות היה חלק מהווית חיי משחר ילדותי, ועוד לפני שלמדתי לומר "אמא" כבר ידעתי למלמל "הנאצים יימח שמם" ולפני שלמדתי להגות "אבא" ידעתי לבטא "אשוויץ", כל אלה לא סייעו לחיסוני הנפשי. את הכאב, האימה, היגון והתסכול על חוסר האונים מול ההתרחשות האנושית הדרמתית המתחוללת לנגד עיניי, שחשתי בעת שאבי הבלתי מנוצח דעך אל מותו הבלתי נמנע, יכולתי להכיל רק באמצעות טקסטים קצרים שנבעו מתוכי בפרץ רגשות בלתי נשלט, בכל עת ובכל מקום ונרשמו על כל הבא ליד, במילים ישירות, כנות וחודרניות.

לחיות, לדמיין לבכות, להירגע ובעיקר לשהות במקום ההכרחי הזה ולמצוא, שלצד המוות וסופיותו האורבים בכל פינה, נמצאת האהבה האין-סופית. ספרי, "ייסורי מיתה" מורכב ממילים שיוצאות מן הכאב אל הלב ונותנות ביטוי לאהבה, לזיכרון ולגעגוע.

אור

בְּרָחוֹב מִתַּחַת לַבַּיִת
הַרְבֵּה לַפְּנֵי הַצּוֹמֶת
אֲנִי מִסְתַּכֶּלֶת לְמַעַל
וְנִרְגַּעַת.
רוֹאֶה אֶת הַתְּרִיסִים הַמוֹגָפִים לְמַחֲצָה
רוֹאֶה אֶת הָאוֹר בֵּין הַשְּׁלָבִים
צֶל מִתְנוּעָה, גּוֹף, פְּנִים
רוֹאֶה אֶת אוֹר חַיִּי.
מִישָׁהוּ מְחַפֶּה לִי
מִישָׁהוּ יַחֲבֹק אוֹתִי. ("אור" - עמוד 7)

ככל שאבא פֶּחַת, התגברה הכתיבה. הרהורים ורגשות על מה שאבא היה, על מה שהיה עבורי, על פרידה שלו מחייו, פרידה שלי ממנו, פרידה של אדם מאשליותיו וגם על העצב וההפסד שחשנו שנינו בעת הליכתו לצד ההישג הנאה הקטן, לא היחיד, לו זכה בהיותו בעל:

...מִצְבָּה, קֶבֶר, גּוֹשׁ, חֶלְקָה, תְּעוּדַת פְּטִירָה.
אֵילוֹ מֵת
בְּעֶשְׂרֵה בִּינוֹאֵר שְׁבַע אַרְבָּעִים וְאַרְבַּע
אֶלֶף תְּשַׁע מֵאוֹת אַרְבָּעִים וְשָׁלוֹשׁ,
לֹא הָיוּ
מִצְבָּה, קֶבֶר, גּוֹשׁ, חֶלְקָה, תְּעוּדַת פְּטִירָה.
("הישג" - עמוד 33)

שמונה שנים היה החומר קבור בִּמְגִירוֹת נפשי עד שאזרתי עוז לאסוף את המילים ולהוציאן לאור. הינחתה אותי ההרגשה שהטקסטים האישיים מאד, הם בה בעת אוניברסלים, הנוגעים בסיפורם של רבים ויכולים לסייע להם בהתמודדות עם שכול וכאב, ולאפשר להם להיות,

< קבוצת ספורט "מארגנשטערן", מזריץ', 1931

על כתיבת הספר "ייסורי מיתה" / מיכה פרידמן

דברי מיכה בטקס השקת הספר

אינני יודע כמה שנים היה שקוע גתה בכתיבת "ייסורי ורתר הצעיר". הואיל והיה הרומן הראשון שלו, יש להניח שזה לקח לו הרבה יותר מאשר השנתיים המתועדות בביוגרפיה הרשמית. מה שבטוח, שבסיומן, ורתר כבר לא היה ממש צעיר, ואולי גם בשל כך בחר הסופר להרוג את הגיבור שלו, גרוע מזה - הגיבור הורג את עצמו.

במקרה של שרית, זה אחרת: הגיבור, אבא שלה, גיבור חייה, מת, כי בא יומו. וכדי שהיא תוכל לחיות אחרי לכתו, ולא רק במובן הפיזי, היתה חייבת לסגור כל מיני חשבונות פתוחים עם עצמה ועם הסובבים, לסגור פרק, לכתוב ספר. כמעט עשור נמשך התהליך. ושרית, במהלכו - לא רק ילדה, גם נולדה - ועכשיו, אפשר ורצוי להתחיל את החיים החדשים.

"ואלה שני חיי שרה", נכתב על שרה המקראית, שבגיל 90 ילדה, ואז החלה תקופת חייה המאושרים באמת. אז הנה, עד "ייסורי מיתה" ואחריהם - ואלה שני חיי שרית.

עוד הרבה חיים טובים.
עוד הרבה ספרים טובים.
בתקווה, שלפחות הבא יהיה "שרה שרה שיר שמח".

הספר "ייסורי מיתה"
מאת שרית פרידמן ברזניאק,
בתם של מוישה וטובה ברזניאק ז"ל

כריכת הספר "ייסורי מיתה"
הוצאת צבעונים, 2011

הבטיח לשלוח שירים למוסף, אבל אין לו כח, לא בא לו עכשיו. נסגר לו בחדר, ספר עד שלוש, הוריד את הסוודר, שבר את הראש. פתח את הדלת, חלם על נשים, קיבה מקולקלת ושקט נפשי.

אז תשתה קפה טורקי ותתעורר, אתה המשורר.

אז תשתה קפה טורקי, זה עולמי אם לא תשיר, אז מי ישיר, אז מי?

השיר הזה של יעקב רוטבליט נכתב, למעשה, על שרית. למעט כמה התאמות מתחייבות כמו הפיכתו ללשון נקבה, קפה קולומביאני מגורען של עלית במקום ה"תורכי" שזה ממש לא היא וכמובן, "חלם על נשים", שזו כנראה התייחסות כלפיי, שגוייה כמובן. אבל כמו שכתוב במקום אחר - "מיטב השיר, כזבו".

ושבו, בהיפוך לרבקה מיכאלי - אשת המהנדס של יוסי בנאי, במערכון ההוא - אני במערכה הזאת, הוא איש המשוררת. במהלך קרוב לעשור, ביום ובלילה, בחדר העבודה וגם בחדר השירותים, במטבח וגם במיטה, שרית היתה עסוקה רק, כמעט רק בזה. עניין לא פשוט לא רק למשוררת, גם למי שאיתה. העיסוק האינטנסיבי והאובססיבי הזה מגדיר מחדש לא רק את סדר היום של אשתך אלא גם מגדיר את מקומך בו.

הספר ששרית משיקה היום איננו עליה. הוא - היא. לרבים, שמכירים אותה שמחה, קופצנית, ספונטנית, אופטימית, אינה עוסקת בעצמה אלא בעניינם של אחרים, בעיקר, כמעט שליחת ציבור - "ייסורי מיתה" הוא הצד הלא מואר של הירח. האישיות הפרטית הסמויה מן העין הציבורית.

השבת הרכוש של יהדות פולין לבעליהם – סיכום יום עיון בשגרירות פולין בישראל / ד"ר נפתלי ברזניאק

רה"מ הישראלי ושר האוצר הפולני כמעט ולא הייתה התקדמות. השגריר הדגיש שהמשבר הכלכלי גורם לכך שאין לפולנים די כסף ומה שיש לא יספיק לא את הפולנים שהם 80 אחוזים מהתובעים וגם לא את היהודים. לדבריו, לא יכול להיות מצב שבו יהיה חוק ליהודים וחוק לפולנים. השגריר הוסיף שממשלת פולין אינה מרוצה מפרויקט Heart. הם חושבים שמעורבות מדינת ישראל, והתחרות בין גופים שונים ממקומות שונים בעולם, מנסה לדחוק את ממשלת פולין לפינות שהם לא רוצים להיות בהן. הם דוחים כל מיני פעילויות בין לאומיות ואפילו החלטות של בתי משפט זרים במדינות אחרות. אין סיכוי שהם יוכלו לעמוד בהם. גם פולין וגם ארה"ב ערכו הסכם ביניהם לגבי הרכוש של ארה"ב בפולין שהולאם לאחר המלחמה. במסגרת הסכם זה ארה"ב קיבלה מממשלת פולין 40 מיליון דולר ואזרחי ארה"ב (יהודים ופולנים) שנפגעו מההלאמה לאחר המלחמה יכלו לפנות ישירות לממשל האמריקני ולקבל ממנו כסף כפיצוי.

לגבי הרכוש היהודי המשותף - בתי כנסת, בתי עלמין, מוסדות לימוד וכדומה - השגריר מסר מספר פרטים: לדבריו הוגשו 5500 בקשות להחזר. מאז נערכו פגישות ברור רבות שמתוכן, 2000 מקרים הסתיימו לשביעות רצון 2 הצדדים. חמש מאות תביעות שולמו במלואן או על ידי החזרת רכוש שהיה שלם או על ידי כסף או על ידי מתן ערך חלופי. 400 שולמו בצורה חלקית, 400 נדחו לחלוטין ו-800 בקשות לא היו נכונות או לא ברורות. התהליך הזה נמשך גם לגבי רכוש משותף של קהילות פולניות (לא יהודיות). גם להן היה רכוש משותף והחוק בנושא כאמור לא מבדיל בין הקבוצות השונות.

ב-4 ביולי 2012 נערכה פגישה בין נציגי מספר עמותות של יוצאי ערים ועיירות מפולין בישראל לבין מר יאצק חודורוביץ' Jacek Chodorowicz שגריר פולין בישראל.

רקע: השלטונות הפולנים החליטו בחוק שלא ינוהל כל מו"מ על השבת הרכוש בכלל והרכוש היהודי בפרט לבעליו, זאת לאחר 20 שנות מו"מ שגם ממנו לא יצא כלום.

גב' לילי הבר, יו"ר התאחדות יוצאי פולין בישראל, קבעה יום עיון זה על מנת להסביר שלא ניתן לנושא לרדת מסדר היום, לא נותר ולא נשכח. אם הפולנים רוצים לדחות את הדיון, מן הראוי שישלמו משהו עתה על החשבון.

השגריר, מר חודורוביץ', שהוא שגריר חדש בישראל, החל את נאומו בדברי התגוננות על החקיקה וטען שיש מספר סיבות לכך שהם הקפידו את הנושא של השבת הרכוש בכלל ושל הרכוש היהודי בפרט והן:

- בעקבות המלחמה גבולות פולין השתנו.
- לאחר המלחמה הייתה תנועה אדירה של אנשים ממקום למקום.
- פולין סבלה במלחמה מהפסדי עתק באנשים וברכוש.
- היה שינוי מדיני במדינה לאחר המלחמה וחלק ניכר מהרכוש הפרטי הולאם והפך לרכוש המדינה.

השגריר פרט שבמקרה של פולין לא היה חוק שעמד בציפיות של כולם כי האוכלוסייה של פולין השתנתה לחלוטין. לאחר המלחמה פולין לא יכולה הייתה להגיע לפתרון הרכוש היהודי, גם עד 1999. במשך השנים היה תהליך ממושך של חקיקה בנושא הרכוש, ורבים פנו לבית המשפט ואף זכו לקבל את רכושם או זה של משפחותיהם. היום זה לא כך למרות שהם ניסו לחוקק חוקים מתאימים אבל הרגישו שכל מה שיציעו לא יספיק את כולם. מאפריל 2011, לאחר פגישת

האישה - מקומה נפקד בימים עברו

או שיר הלל לאישה / אברהם (אייב) ניסנבוים ז"ל

פעם, בימים רחוקים, היה נהוג להנחיל השכלה לבנים בלבד.

הבנות - אותן לימדו לבשל, לכבס, לאפות, ותו לא...

הייתה כמו קנוניה להחזיק את הבנות בתוך ארבע אמות הבית. כמו לשמור אותן בחשיכה.

הבנות שימשו כשפחות, בתחילה בבית הוריהן וכשבגרו, שפחות לבעליהן.

היות ועולמנו אינו עומד במקום, הגיעה האנושות לתובנה שהאישה "טובה" בדיוק כמו גבר...

ההשכלה מביאה את האדם לכדי הבנה.

להילחם למען גורלו, להתיר כבלים, לאפשר לאישה להתמחות, ללמוד.

גברים שינו דעתם, השתכנעו, המח הנשי מוכשר כמו הגברי להבין ולתפוס כל דבר.

עם רכישת השכלה הפגינו הנשים את יכולותיהן: פרופסוריות באוניברסיטאות, עורכות דין מעולות, רופאות מהוללות ואף מהנדסות.

אלה הן הנשים כיום!

לחיי הנשים!

בזכות הנשים עולמנו יפה כיום.

ללא הנשים היה עולמנו כה משעמם

מי היה טורח על הכיבוד למפגש חברתי?

ומי היה מכין קישקע?

מי היה הולך ומקשקש בקופת הצדקה?

אני אומר לכם,

נשותינו - אחת אחת נהדרת,

ואל לנו להחליף אותן באחרת!

נכתב בשנת 1971
תרגום מיידish:
טובה רשטיק-דוידזון (לבית דנגוט וערדפארב)

* כתבה על אייב ניסנבוים ז"ל בעמוד 39.

בתי עלמין בפולין / ד"ר נפתלי ברזניאק

ילדים וצעירים נטלו גם הם חלק בעבודות, וזכו ללמוד ממקור ראשון על חלק חשוב מההיסטוריה של העיר. לאחר שנוקה בית העלמין, הדליקו המתנדבים נרות זיכרון, הציבו אבנים לצד המצבות, ונשאו תפילה לזכר המתים. את הפרוייקט יזמה נשיאת הקהילה היהודית בפוזנאן, אליציה קובוס.

כתבה זו הזכירה לי את שאנחנו עשינו ב-2009 ערב חנוכת האנדרטה בבית העלמין במזריץ'. ועד העמותה בראשות מר אברהם גפני, פעל ביחד עם קשישטוף, יו"ר נוער לוחמי האש של מזריץ', לניקוי חלק קטן מבית העלמין, כדי שבעת חנוכת הפסל תהייה גם אפשרות לערוך טקס בתוך בית העלמין. לשם כך רכשנו ציוד מיוחד מכספי העמותה שניתן ללוחמי האש הצעירים, שעבדו במקום מספר ימים וניקו את רחבת הכניסה של בית העלמין חלק ממנו.

לצערנו, פעילות חד פעמית זו לא נמשכה, והמבקרים בעיר שלחו לנו תמונות שצולמו במקום מספר חודשים מאוחר יותר שהראו שהצמחייה שגדלה בצורה פראית במקום לא נכנעה לכלים המודרניים שדיגדגו אותה לרגע. על מנת לתחזק את בית העלמין של יקירינו, אפילו את רחבת הכניסה בה נמצאת מצבה לזכר משפחותינו שנספו בשואה, נדרשים משאבים עצומים שלצערנו אין לנו אותם, ולא נראה שבעתיד הקרוב או הרחוק, נוכל לשכנע את ראשי עיריית מזריץ' לעשות משהו בנושא, כפי שהם עושים לטובת בית העלמין הנוצרי, המטופח, הנמצא מעבר לכביש.

מתנדבים מנקים את בית העלמין בברויצה

אחת הבעיות הגדולות העומדות בפני יוצאי פולין באשר הם – פרטים או עמותות או ארגונים גדולים יותר המאגדים אוכלוסיות שונות, היא שימור בתי העלמין בצורה סבירה.

לא כאן המקום להבהיר לקוראים את הערך העליון הניתן למת ביהדות בפרט, ולבתי העלמין הנחשבים למקומות קדושים בכלל. בפולין, למעלה מ-1500 בתי עלמין המשתרעים על אלפי דונמים, וכולם שייכים לארגונים יהודיים.

גב' לילי הבר, יו"ר ארגון יוצאי פולין בישראל, המאגד את כל הארגונים השונים הפועלים בארץ, הביאה לתשומת ליבי את העובדה הבאה הקשורה לפעילות מתנדבים פולנים וגרמנים שנטלו חלק בפרויקט משותף לניקוי ושיקום בית העלמין היהודי בעיירה ברויצה (Brójce). המתנדבים טיפלו במצבות, הציבו נרות זיכרון ונשאו תפילה משותפת.

הזנחה בבית העלמין בברויצה

במשך מאות שנים התגוררו בעיירה ברויצה יהודים לצד פולנים וגרמנים. יהודי העיירה והעיירות השכנות התפרסמו בשל עבודות הטקסטיל שביצעו במקום. בית העלמין החל לפעול לקראת סוף המאה ה-17, בפאתי העיירה, בכביש המוביל לעיירה סטארי-דבור, ולצידו פעל מאוחר יותר גם בית עלמין קתולי. שלושה ימים נמשכה פעילות המתנדבים. ראשית, הם עסקו בניכוש עשבים. מבין הצמחייה העבותה נתגלה בית עלמין הרוס כמעט לחלוטין, אך כמה מצבות שרדו ונתגלו.

לזכור ולא לשכוח / יוחנן ערבות לבית בלומנקופף

גדלנו ובגרנו ואתם הגעתם לאחרית ימיכם וכבר לא ידענו האם עכשיו מותר לשאול?
חלקכם העלו את הזיכרונות על הכתב, אבל רובכם שמרו אותם בסגור ליבכם.
והנכדים, כדי לשמר את המורשת כתבו את עץ המשפחה.
אולי שם יפקע ויצמח הזיכרון לביטוי.
אולם אתם לא רציתם לפצוע את נפשם ושוב שמרתם אותו.
וכך, את את הזיכרון מתפוגג לו וחולף.
האם הם יאמינו למה שכתוב בספרים?
האם יצפו בסרטים ויחשבו שאלו רק סרטים?
האם נצטרך "להמציא" עבורם זיכרון פרטי כדי שיעבור לדורות הבאים?

לזכור ולא לשכוח לימדתם אותנו, דור השואה, אבל איך?

זיכרון הוא דבר אישי-פרטי שמורכב מטרומות וחוויות.
ביקשנו: לשאול, לדעת, לחקור, לנבור ולחטט בפצע, אבל אתם נתתם סיבות שונות ומשונות למה לא לענות. בלילות זעקתם את שברי סבלותכם ולעיתים התכנסתם לתוך עצמכם ושתיקתכם רעמה ועיניכם ברקו מכאב. הבנו שבפצע אסור לחטט כי הוא עדיין כואב. כי הכאב יכול גם לעטוף אותנו וחשבתם שלכם זה מספיק. אחר כך, אחרי שנים, אמרתם שהפצע מתחיל להגליד ואסור לפתוח אותו מחדש.

אבא

האם רצית לנקום בצוררים ובבני בריתם?
האם חיפשת את אחיך שנעלמו?
לחלקנו קראתם על שם יקירכם שנרצחו, האם כך השתמר הזיכרון?
המון שאלות יתומות מתשובות.
וכעת גם אני יתום, ללא מענה, לי, לילדי ולדורות הבאים.
מה נזכור וכיצד לא נשכח?

איך ברכת ממזריץ' הבוערת?
לאן נמלטת ועם מי?
האם ראית בחלומות את סבלותיהם ורגעיהם האחרונים של משפחתך שנרצחה ברחובות מזריץ'?
מתי שמעת על רציחתם של היקרים לך מכל?
איך הגעת לצבא אנדרס הפולני?
איך הגעת לארץ?

< חיילים יהודים בצבא אנדרס, איסר בלומנקופף עומד רביעי משמאל.

לילה אחד לא הצלחתי להרדם / ברנרד לוקומסקי

מפלאלפל או מדברים רבים אחרים. המנה האהובה עלינו נקראת Chalka (חלה קטנה), וילדים שובבים נקראים Bachory (פרחחים, מהמילה בחור בעברית) ונערה טפשונית נקראה שיקסה (האם כל נערות הגויות הן טיפשות?), וכאשר אנחנו מאוד כעוסים אנחנו משתמשים במילה כולרע, ומחית תפוחי-אדמה הנקראת אצלכם ובניו יורק לאטקעס, נקראת אצלנו לאטקי. סבתי סיפרה לי שלאחר כניסת השבת היא הייתה זו שהדליקה את הנרות בבתי היהודים ולא הבנתי אז מדוע הם עצמם לא יכולים היו לעשות כן. שנים רבות מאוחר יותר, מצאתי את עצמי רץ למקום האהוב עלי ביער סיטנו, המקום בו אברהם מצא מחבוא לאחר שברח מהטרנספורט, ואז הבנתי שהיהודים ממלאים אותי. הם לא מתים כי הם נמצאים וחיים בתוך ראשי. כאשר אני מתהלך בעיר, אני צועד בעקבותיהם. אני מחפש את אברהם ביער, למרות שאני יודע שהוא נמצא בתל-אביב. אני חש כאילו יש לי חיים מקבילים. באחד, נפתלי עובד בבית החולים אצלנו, לאברהם יש עסק משגשג ברחוב קושצ'ילנה, ואבא של נפתלי (משה ברזניאק) הוא החשמלאי כאן. עליכם לזכור שלחשמלאים יש חשיבות גדולה בחלק זה של העולם, כי הם יכולים לשנות את זרם ההיסטוריה (לדוגמה לך ואלנסה).

למרות שאני עדיין לא מבין מה קרה בדיוק בתקופת המלחמה, (האם מישהו מבין?), ואין לי תשובות להרבה שאלות, אני מאמין שבכוחו של הזיכרון האנושי להחיות את המתים. אני רוצה להאמין שאיש לא מת כי ביכולתנו לזכור אותם. בזכרוני, כולם חיים ואני לא אתן לתחושה זו לפוג. להמחשת דבריי, אביא ציטטה משירו של המשורר הפולני יאן טוארדובסקי "עלינו להזדרז לאהוב בני אדם, כי הם חולפים על פנינו במהירות רבה". אני מציע שנתחיל למחר...

* תרגום מאנגלית - ד"ר נפתלי ברזניאק.

ברנרד לוקומסקי, עורך דין נשוי ואב לשני ילדים, מתגורר כיום בורשה, יליד מזריץ', מספר על הקשר שלו עם מספר חברים בעמותה, ועל חוויותיו בעיר. ברנרד נמצא בקשר מתמיד עם אברהם ורינה גפני ועם נפתלי ברזניאק.

לילה אחד לא הצלחתי להרדם. ניגשתי למחשב והחלתי לגלוש באתרי אינטרנט ולחפש מידע על עיר הולדתי – מיינדז'יץ (מזריץ'). לאחר שעות רבות הגעתי לאתר mezritch.org.il וכך התוודעתי לאברהם ורינה (גפני) ולנפתלי (ברזניאק). מאז אני משוטט בזמן, העבר הפך להווה והעתיד ללא רלוונטי. נזכרתי בסיפוריה של סבתי על ההיסטוריה הטרגית של עיר הולדתי, על מה שהגרמנים עשו ליהודים, ועל החשש שלה שהפולנים יהיו הבאים בתור. כאשר קראתי את ספרו של נפתלי ('עצי הלבנה הזקופים') הבנתי שאני לא מכיר את ההיסטוריה העוסקת ביחסי יהודים-פולנים בעירי. חשתי מזועזע. מאותו רגע, העובדות של חיי קיבלו משמעות אחרת לחלוטין והתחלתי חיים חדשים.

נולדתי בבית החולים היהודי הנמצא ברחוב ורשבסקה בעיר. שלוש שנותיי הראשונות חלפו בבית יהודי ברחוב לובלסקה. לאחר מכן עברה המשפחה לרחוב ברז'סקה, שהיה בגטו היהודי – אזור המסמן מוות. שם שיחקתי משחק הנקרא פאלנט (משחק כדור הדומה להקפות). פרוש המילה פאלנט הוא שוטה או אידיוט, ועד היום מכנים כך את המשחק בפולין. אברהם סיפר לי שגם הוא שיחק במשחק הזה עם חבריו. המשחק הזה דומה מאוד למשחק כדור הבסיס (הבייסבול) האמריקני, משחק שאינו פופולארי באירופה ובפולין, אך במזריץ' הוא היה מאוד פופולארי. אין לי מושג מדוע שיחקנו את המשחק הזה במזריץ', אבל זו עובדה. גם תקופת הלימודים עברה עלי בבית הספר היהודי במזריץ' ('ליצאום'). בחג המולד, המנה האהובה עלינו הייתה קרפיון בסגנון יהודי (גפילטע פיש). מאוד מוזר כנראה שבחג כל כך נוצרי אכלנו מאכל יהודי כל כך טעים ומי שאינו מכיר את הדג כדאי שיטעם. לדעתי זה טוב יותר

סבא הלך לסבתא-לזכרו של מרדכי טבקמן ז"ל / נעמי רייכמן

כדי לברר פרט כזה או אחר. הוא זכר הכול. הוא זכר מי היה באיזו תנועה, איפה היה בית החרושת, כמה גדול היה בית הכנסת ואיך פעל בית החולים היהודי. כשהגענו למזריץ' משהו קרה. סבא התחיל לרעוד. ההתרגשות היתה כנראה גדולה מדי. אני לא אשכח לעולם את הבלבול, את החיפוש בעיניים אחרי פיסות עבר והאכזבה כשהן לא נמצאו או השמחה אם איזה בדל היסטוריה כן התגלה.

בקרוב קנינו לו את מקל ההליכה הראשון בחייו כי הרעד לא הפסיק. באושוויץ הוא ביקש לצאת אחרי כמה דקות. קשה לו מדי. ובוורשה, בליל שישי, כמה שעות אחרי הביקור העצוב והדרמטי בטרבלינקה, הוא קם לרקוד במסעדה שסעדנו בה.

ועם כל הסיפורים והאנקדוטות והזכרונות של אמא שלי ואחיה ממנו, אני מרגישה שפספסתי כי לא תמיד היה לי כוח וחשק לשמוע אותו. שבאדישות היהירה של צעירה חשבת שיש זמן, הרבה זמן, שאולי מישהו אחר צריך לשמוע אותו ולהכיר אותו. ועכשיו חבל לי.

סבא שלי רצה ללכת לסבתא, שאליה אני מתגעגעת כבר 20 שנה. עכשיו, כשהוא מת, מתחיל געגוע כפול ועמוק הרבה יותר.

יהי זכרך ברוך, סבא. ונשיקות לסבתא. מכולנו. נעמי רייכמן.

נכדה למרדכי טבקמן ואסתר טבקמן לבית רוזן

בבית החולים, כמה שבועות לפני מותו ב-4.11.11, סבא שלי, מרדכי טבקמן, הסתכל לי בעיניים ואמר: אני רוצה לבית הקברות. סבתא מחכה לי. הוא אמר את זה בשקט, בדיעה, בביטחון, שהיא, סבתא שלי, אסתר טבקמן, שם. מחכה לו. היום, שבועיים וחצי אחרי שהוא הלך אליה, אני מקווה שהם נפגשו.

אני מקווה שהוא נח. אני מקווה שהוא באמת מרפה. 104 וכמעט וחצי שנים הוא חי על האדמה הזאת. ילד יתום מאם, שגדל להיות נער וגבר עיקש וחזק, שנאחז בכל הזדמנות לחיות. ולא חיי נהנתנות היו 104 השנים האלה. חיי סגפנות, חיים של אדם שיש לו עקרונות, שיש לו משמעת עצמית, שיש לו ערכים.

עד לפני עשר שנים למשל, הוא לא אכל עוגות. למה? אולי כי הן סימלו בשבילו תענוגות, פריקת עול, פינוק ומותרות שאין בהם צורך. לא צורך שלו בכל אופן. אני לא בטוחה שאני מכירה את סבא שלי. הוא לא היה מהדברנים. סבתא דיברה איתנו גם בשבילו. היא הלכה איתנו לקולנוע ולספרייה ולגנים. היא הזמינה תופרת אחת לכמה חודשים ועל פי קווים באדום ובירוק סימנו עלינו עם בדים וכל מיני גירים צבעוניים וסיכות.

עם סבתא חיינו. עם סבא התחנכנו תוך כדי צפייה. ראינו איך הוא מקפיד להגיע לשמור בשערי בית הספר כשאחותי ואני היינו קטנות, ראינו איך הוא נותן אותו סכום כסף למי שחגג יום הולדת. אין זכויות יתר. כולם אותו דבר. השתאינו איך עד לבחירות המוניציפליות האחרונות הוא התעקש להגיע ולהצביע. מאמין להנהגה רק מתוקף היותה. מאמין כמו שהיום כבר לא. אנחנו לא יכולים ככה.

ב-1997 נסענו לפולין. שלושה דורות נסענו לשם. ניצולים, בנים ונכדים לקהילה היהודית הגדולה של מזריץ'. סבא היה אז בן 90 והתעקש להצטרף. בדרך, בימים עד שהגענו למזריץ', העיירה שלו ושל סבתא ושלכם, הוא עשה הכנות נפשיות. הוא דיבר הרבה על הבית, על האנשים, על אירועים מכוננים, על החיים. אל הספסל שלו באוטובוס היו עולים כל הזמן ניצולי מזריץ'.

כמעט מזריצ'אית או ממש מזריצ'אית - דברים לזכרה של טובה ברזניאק / שרית פרידמן-ברזניאק, נפתלי ברזניאק, אבי ליבנה

בחיי קהילת מזריץ' בארץ, במישרין או בעקיפין, מבחינה אישית, חברתית ותרבותית. האם לנוכח כל אלה, היא הייתה יכולה לכנות את עצמה מזריצ'אית? לא משנה מה תהיה התשובה, אימא שלנו הייתה מזריצ'אית שנולדה בוורשה. כך גם אנחנו. ילדיה. לא מוורשה – מקום הולדתה של אימא אלא ממזריץ'. אימא שלנו, כמו אבא שלנו, הייתה מזריצ'אית!

ארבעה מאפיינים מרכזיים היו לאימא שלנו:
קמת, תורה, ערכים ומצוות.

הקמת הביא לידי ביטוי את הדאגה שלה שלעולם לא נרעב, כפי שהיא רעבה בתקופת השואה ואת תפישת עולמה ש"אם אין קמת אין תורה". הקמת היווה עבורה ערך עליון והיא הייתה מוכנה תמיד להאכיל לא רק את בני ביתה, אלא גם את כל מי שהסתופף בצל קורתנו. וכשהיה מדובר באוכל, ההיררכיה התהפכה, והאורחים, יהיו אלו מעטים או רבים וכל הבא ברוך הבא, זכו תמיד למנות הגדולות יותר והטעימות יותר. היא דאגה לכך שלאיש לא יחסר והרעיפה מכול טוב מטבחה על כל מי שזכה להיות בקירבתה.

התורה - הקשר בין הקמת לבין התורה התגשם אצלה ללא הפסקה. "אתם תלמדו ואני אדאג ליתר" נהגה לומר, או "יותר טוב לרכוש ספר מבגד" ובקיצור:

"אתם ילדי היקרים, רק תלמדו ואל תדאגו, אל תעסקו בהבלי היום יום, רק תשכילו ותרכשו מקצוע בתחום הרפואה, ההנדסה או ההוראה. במה שניתן. זו הדרך היחידה להתקדם, להצליח ואף לשרוד בעולמנו".

את מה שדרשה מאיתנו ואנחנו עשינו בימים, אימא דרשה מעצמה ועשתה בלילות, כאשר אנחנו, גוזליה

ניסינו לבדוק במילון איך מגדירים מזריצ'אי? לא מצאנו. גם לא מצאנו איך מגדירים תל-אביבי והתעוררה השאלה: מתי אדם יכול לזהות את עצמו כתושב של ישוב בו לא נולד? והתשובה המתקבלת על הדעת היא: כשהוא נולד במקום או כאשר הוא מתגורר בו למשך זמן, אך בכמה זמן מדובר?

אימנו, גוטה - טובה, זיכרה לברכה, שנפטרה בחג הסוכות השנה, נולדה בקלושין, חיה בצעירותה בוורשה, והתגוררה בעת המלחמה בגטו במזריץ', נישאה פעמיים לבני העיר, בפעם הראשונה ליולק בוימגארטן שניספה באקציה הראשונה שהתקיימה עיר, ואחר-כך, לאחר שעלתה לארץ ישראל, התחתנה עם משה ברזניאק אבינו ז"ל המזריצ'אי, שנוולד בוורשה, עבר לטרבניקי ומגיל 6 התגורר במזריץ' עד שנאלץ להיפרד ממנה באקציה החמישית. מיום נישואיה, הייתה אימא מעורבת

בו החלה לאבד את מאור עיניה ליע"ל בבית חולים איכילוב. לנו היה ממי ללמוד.

המצוות היו לחם חוקה, אלו שבינה לבין האלוהים ואלו שבינה לבין האדם. היא שמרה על כשרות בחירוף נפש, ולא העזה לגעת במזון לא כשר גם כשרעבה ללחם. היא קיבלה את פני השבת עם נרות ושמרה בקפדנות על כיסאה בבית הכנסת. כשהתעוורה כמעט לחלוטין, התפללה לאלוהים וחזרה, גם כשהמצב התדרדר, על משפט קבוע: "שלא יהיה גרוע יותר". אימא שלנו עזרה לכל מי שניתן היה לעזור, לשכנה העיוורת אותה ליוותה לאורך זמן, לאלמנה, שלא תישאר לבדה ולישיבות הרבות, להן תרמה ממיטב כספה גם לאלה שנסגרו.

אנחנו מבקשים שאימא שלנו, גוטקה, כפי שנקראה בפי מכריה, תנוח על משכבה בשלום ושהאדמה תהיה לה קלה, ומכיוון ששירתה מלאת הרגש והעוצמה נשמעה בכל הזדמנות שניתנה לה עד יום פרידתה מן העולם, אנו מקדישים לה את השיר "אידישע מאמע", באידיש ובעברית:

הקטנים, ישנו שנת ישרים. בזמן הזה היא למדה אנגלית וצרפתית, פסנתר וגיאוגרפיה, תנ"ך והיסטוריה, וכל מה שניתן ללמוד על מנת להשלים פערים שנוצרו לנוכח הגורל שהתאכזר אליה כבר מילדותה. אחרי תעודת הבגרות אותה השיגה בעמל רב, היא הגיעה לשיא לימודי נוסף: היא הצליחה ללמוד ולשנות את המטבח המסורתי עליו גדלנו, עם כניסתו של מיכה, בעלה של שרית לתמונת חיינו. מי היה מאמין שאישה בגיל 67 תשנה את הרגליה ותוסיף מאכלים בלתי מוכרים למערכות העיכול הפולניות המושרשות בנו. וגם את זה אימא שלנו עשתה בהצטיינות.

ערכים – כמי שעבר את השואה בצורה המכוערת ביותר, שאיבדה אח ואם ונותרה לבדה בעולם, שאיבדה עובר ובעל, שסבלה מחרפת רעב ומבדידות, כל אלו היו יכולים להעביר אדם נורמאלי על דעתו, והופכים אותו לאדם מריר, כעוס, פסימי, חשדן, פחדן, מרוחק. אימא שלנו לא נתנה לעצמה להגיע לשם. היא הייתה אופטימית, שמחה, נדיבה, רגישה לצרכי הזולת, ישרה, מכבדת, מסורה, נאמנה וצנועה. אימא התנדבה עד היום

חברי עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתו של

צבי מרגלית

יליד רווה רוסקה, פולין
שהלך לעולמו ב- 20.10.2012
ומביעים תנחומים למשפחה

חברי עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתה של

טובה (גוטה) ברזניאק

אשתו של משה ברזניאק ז"ל
שהלכה לעולמה ב- 2.10.2012
ומביעים תנחומים למשפחה

חברי עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל
משתתפים בצערה של לאה כהן
(מנהלת אתר האינטרנט של העמותה)

על פטירת אביה

מאיר פוריטר

יליד 4.12.1922, סובאלק, פולין
שהלך לעולמו ב- 18.10.2012
ומביעים תנחומים למשפחה

חברי עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתו של

מרדכי יערי

יליד 18.6.1923
שהלך לעולמו ב- 21.5.2012
ומביעים תנחומים למשפחה

יידישע מאמא

מלים ז'אק ילן, מנגינה לב פולק.
נכתב במקור באנגלית, 1925
תרגום לעברית של חיים לוי

אָשאל, ואם אפשר ענו לי מי שיכול:
באיזה רכוש יקר, מברך האל את הכול?
לא תקנה את זה בכסף, זה ניתן חינם,
ועם זאת כשמאבדים, זולגות דמעות כים.
לא תקבל עוד אחת כזו, חבל על הדמעות
אוי.. מי שאיבד כזאת, יודע עד מאוד.

פזמון:

אמא יהודיה (א-יידישע מאַמע), הטובה שבאוצר
אמא יהודיה, אוי, כמה מר כשהיא תחסר!
כמה יפה הבית ומואר, כאשר האמא נמצאת בו,
כמה עצוב וקודר כאשר האל לוקח אותה
לעולם הבא!

באש ובמים היא תלך למען ילדה,
תנשוך היא שפתיים גם אם יפגע בכבודה.
אוי, כמה אושר ועושר יש לאנשים,
שזכו במתנה כה ברוכה.... מתנת האלוהים.
רק אמא יהודיה קשישה, אמא שלי!
מי יִשָּׁב ליד עריסתך יומם וליל, ומי לא עצם עין
ליד מיטת חוליך?
מי בישל לך, אפה, עבד בפרך, ומי תעבוד עד
קץ כוחה למען ילדה?
אצל מי אתם כולכם יקרים, כולכם נאים וטובים?
מי היתה נותנת לכם את טיפת דמה האחרונה?

פזמון:

אמא יהודיה (א-יידישע מאַמע), הטובה שבאוצר
אמא יהודיה, אוי, כמה מר כשהיא תחסר!
כמה יפה הבית ומואר, כאשר האמא נמצאת בו,
כמה עצוב וקודר כאשר האל לוקח אותה
לעולם הבא!

א יידישע מאמע (יידיש)

איך וויל ביי אייך אַ קשיא פֿרעגן,
זאָגט מיר ווער עס קען:
מיט וועלכע טייערע פֿאַרמעגן
בענטשט גאָט אַלעמען?

מען קויפט עס ניט פֿאַר קיין שום געלט;
דאָס גיט מען נאָר אומזיסט.
און דאָך, ווען מען פֿאַרלירט דאָס,
וויפֿל טרערן מען פֿאַרגיסט!

אַ צווייטע גיבט מען קיינעם ניט,
עס העלפֿט ניט קיין געוויין.
אוי, ווער עס האָט פֿאַרלוירן,
דער ווייס שוין וואָס איך מיין.

אַ יידישע מאַמע
זי מפֿכט נפֿר זיס די גפֿנצע וועלט,
אַ יידישע מאַמע,
אוי וויי ווי ביטער ווען זי פֿעלט.
איר דאַרפט דאָך דאַנקען גאָט ווער עס
האָט זי נאָך ביי זיך.
אוי וויי ווי טרויעריק ווערט,
ווען זי גייט אַוועק צו גיך.
אין וואָסער און פֿייער,
וואָלט זי געלאָפֿן פֿאַר איר קינד.
ניט האָלטן איר טייער,
דאָס איז געוויסט די גרעסטע זינד;
אוי, ווי גליקלעך און רייך
איז דער מענטש וואָס האָט,
אַזאַ שיינע מתנה
געשענקט פֿון גאָט.
ווי אַן אַלטיטשקע יידישע מאַמע,
מאַמע מיין!

ווער איז אייך ביי דעם וויגעלע,
געזעסן טאָג און נאַכט?
ווער האָט ביי אייער קראַנקן בעט,
קיין אויג ניט צוגעמאַכט?

ווער האָט פֿאַר אייך געקאַכט,
געבאַקט, געאַרבעט און געשקלאָפֿט,
און ווער וואָלט פֿאַר איר קינד
אַוועקגעלייגט איר לעצטע קראַפֿט?

ביי וועמען זיינט איר אַלע טייער,
אַלע פיין און גוט?
ווער וואָלט פֿאַר אייך געגעבן,
איר לעצטן טראָפֿ פֿון בלוט?

אַ יידישע מאַמע...

אבא - דברים לזכרו של מרדכי יערי / בעז יערי

אין ספק שאבא היה מזריצ'אי.
האם אני צריך להסביר את המשפט הזה?

מובנים ניתן לומר "ניתן לצאת ממזריץ' אולם לא ניתן להוציא את מזריץ' מתוכך..."

אבא נולד ב-18 ליוני 1923 וגדל בבית קומות עם חצר גדולה עם אחיו האהוב זלמן והוריו אליעזר (לייזקה) וציפורה (צ'יפה) פרקלוולד. מסביב לביתו היו בתי מלאכה לעיבוד של שערות חזיר שמהם עשו מברשות איכותיות. די היה לראות את ההתרגשות הגדולה שאחזה בו לפני מספר שנים (במסגרת עבודת השורשים שעשתה בתי מיה) כשאחז בידו את אחת המברשות שעברה מיד ליד במשך 4 דורות (ועליה ראשי התיבות L.P. של אביו אשר השתמש במברשת להברשת הבגדים בחנותו) כדי להבין את עוצמת החיבור לילדותו.

את החופשות המשפחתיות בילו הפרקלוולדים עם בני משפחתו של אברהם גפני שהיו חבריהם הטובים ולמרות הסוף הטראגי של משפחתו של אברהם, נשארו אצל אבי זיכרונות יפים ותמונות מקסימות מחברות אמיצה זו, עליה שמרו בקנאות אבי ואברהם עד יום מותו של אבי.

השיגעון הציוני של סבי לייזקה הציל למעשה את המשפחה כשהתעקש ועלה עם משפחתו ארצה בשנת 1933. שנים אחר כך הגיע גם אברהם כניצול שואה יחיד במשפחתו ולמעשה אומץ על ידי סבי וסבתי והתגורר עם אבא וזלמן אחיו באותו החדר. החיבור המדהים עם אברהם ולימים עם כל משפחתו הוא פשוט נדבך נוסף בנרטיב הסיפורי של מזריץ'. אני קורא לזה פשוט: "הרוח המזריצ'אית". היא מבטאת בעיני קודם כל תודעה קהילתית חזקה, לכידות בלתי רגילה, מחויבות הדדית, קשר רגשי עמוק וזיכרון היסטורי ארוך שאינו מוותר לתעתועי הזמן ומצליח במשך השנים לחבר גם את בני הדורות היותר צעירים לסיפור המזריצ'אי.

בהתייחס לעובדות היבשות המשפט בעייתי שכן אבא שלי מרדכי יערי ז"ל, אשר נפטר במאי השנה, עלה לארץ בשנת 1933, בהיותו בן 10 ולא עבר את תקופת השואה שם. כמעט את כל חייו עשה בארץ. המשפחה התגוררה בצריף בצפיפות רבה והתמודדה בראשית דרכה עם קשיים כלכליים, דבר זה לא מנע את ההתגייסות המשפחתית לבניית עתיד יש מאין ולימים עשה אבי קריירה צבאית אותה סיים כמפקד הפנימייה הצבאית של חיל חימוש וכסמב"ס בה"ד 20 ובהמשך באזרחות כראש אגף בחברת עמיגור.

זאת בהתייחס לעובדות היבשות. אולם בהתייחס להקשר היותר רחב של השפעת העיירה על חייו, לסיפור הרקע שלו ולמעורבותו העמוקה בעמותה של יוצאי מזריץ', אין ספק שאבא היה מזריצ'אי. לעיתים בכלל נדמה לי שבאלגוריה למשפט אחר הרי שבהרבה

לזכר נרצחי השואה הי"ד

שם העשן
פרץ מארובות
ונשמות
עלו –
אל רום רקיע

שם הזדון
פגע בחלומות
ובתקוות
לשחר –
שיפציע

משם נותרו
אודים וזיכרונות
ואמונות
שיום חדש –
יגיע ...

והעשן מאז
אינו נמוג
עיתים מחניק,
עיתים מדחיק,
עיתים –
מרגיע ...

רחובות, 27.9.2012
כל הזכויות שמורות למחבר

רוח זו היא שמחזיקה עד היום את העמותה ופעילותיה המדהימות, היא זו שגרמה לאבי במשך שנים להיות פעיל באין ספור עמותות חברתיות ובאגודות למיניהן ולשמש כגזבר העמותה, להשקיע מזמנו וממרצו למען קהילת יוצאי מזריץ' ולעשות ככל שיכול היה כדי לחבר אותי, את אחותי וילדנו למורשת זו. לקח לו שנים ועל אף שאיננו פעילים אני יכול כיום לומר בגאווה שהוא הצליח וגם בני משפחתי מזריצ'אים גאים.

בשנה האחרונה כחלק מגל של חיפוש היסטורי משפחתי (שכנראה קשור לגיל ולמידת הבשלות) יידעה אותי הקוזינה שלי דורית, בתו של זלמן, על ההתארגנות המזריצ'אית האינטרנטית ועל כך שכל ציוץ לחיפוש קרובים מהעיר ברשת, מניב מידית תגובות של גולשים ממקומות שונים בעולם כמו משיקגו, מניו יורק ומבואנוס איירס, חלקם בוודאי קרובי משפחתנו הרחוקים. צריך רק להיכנס ולקטוף...ללמדנו שאותה רוח מזריצ'אית הגיעה לכמה דורות קדימה ומתפשטת לה.

את אבא זה היה משמח מאוד וכנראה שהמורשת הבלתי נמנעת שלנו היא לא לסגור מעגלים אלא להמשיך לפתוח אותם...או במונחי מזריץ': "להמשיך לדחוף את הרוח קדימה..."

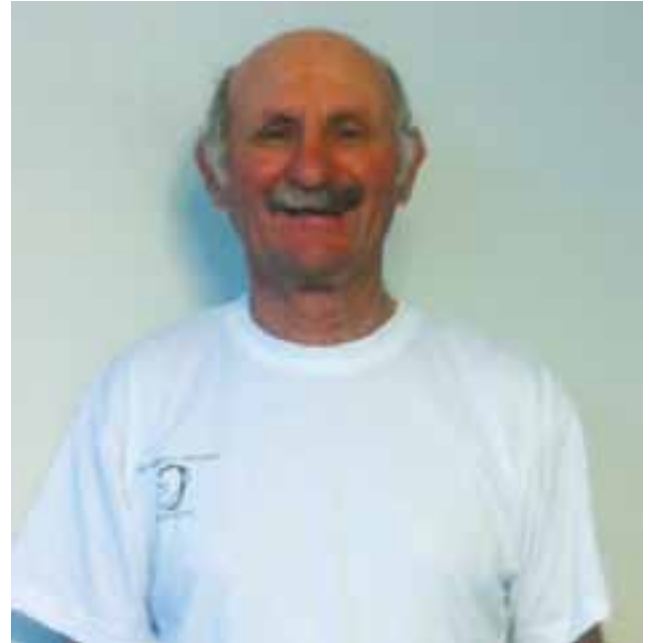
יהי זכרך ברוך אבא וישר כוחכם המזריצ'אים.
מרדכי יערי ז"ל היה חבר פעיל בוועד העמותה שנים רבות. תפקידו האחרון שימש כגזבר העמותה.

בעקבות רב שיח עם הסופרת ניצולת השואה (מפולין) אלונה פרנקל, בו השתתף, החל עמוס לנהות בינו לבין עצמו איזה דור הוא מייצג, מחשבות שהביאו אותו להעלות על הכתב את השיר הבא:

איזה דור אני?

עתה כשאני בעשור השמיני של חיי
שואל אני את עצמי שאלה שלא שאלתי מימיי.
שאלה קשה - תשובה לא ברורה,
כי זה מחזיר אותי למאה שעברה.
אני יליד 1940 - בדיוק במלחמה הנוראה.
האם אני דור ראשון. שני. שלישי לשואה?
או אולי אני בכלל מחוץ לסיפור
איני יודע אם זה טוב או רע!
מבחינה כרונולוגית - אני מתאים במדויק
לדור הראשון שעל חייו נאבק.
אבל אני פה התחלתי את חיי
בתעודת הלידה כתוב בפלשתינה - א"י
לא נאבקתי על חיי, לא ראיתי גרמנים או
אנשי אס.אס.
את שנות ילדותי הראשונות - ביליתי בפרדס.
אז אולי בדור השני התשובה טמונה
כי אבא ואימא הריחו את הסכנה.
אז אולי אני דור שני והם הראשון?
אבל גם הם לא חוו ממש את האסון.
הם ראו את הנולד - לקחו את מקל הנדודים
והגיעו לפלשתינה עדיין לא צמודים.
אבא חלוץ ברמ"ח איבריו
ציוני אמיתי, אפילו רב עם הוריו.
הם ניסו להניאו ול"הורידו מן העץ"
רק גמלים וחול - שם, אסור "לדחוק את הקץ"

אבא שכל בני משפחתו חרדים
לא ראה בגולה פתרון ליהודים.
עובר הכשרה בחציבה וקורס בנאים
ידע שכאן אין חיים קלים.

עמוס גלעדי, צבר, בנו של אליהו יליד מזריץ' שעלה ארצה בשנת 1934 כציוני נלהב ונכד לרב דוד-ליזר וחינקה פרלשטיין שנספו בשואת אירופה כתושבי מזריץ'. אביו, אליהו ז"ל, היה פעיל בעמותת יוצאי מזריץ' מיום היווסדה, ועמוס הצטרף כחבר לאחר מותו.

המסע לפולין (2009) להסרת הלוט מן הפסל במזריץ' עם בנוטיו טלי קלבו ורותי מכלוף היווה עבורו נקודת ציון חשובה ובלתי נשכחת בקשר עם העמותה. מאז משתדל עמוס להגיע לכל מפגש.

עמוס משתתף מידי שנה בעצרת יום השואה והגבורה שנערכת במוזיאון בקיבוץ לוחמי הגיטאות, כשבשנים האחרונות ניסה לשכנע גם את נכדיו לבא איתו, אך ללא הצלחה. דווקא בשנה האחרונה הם ניאוו להצטרף אליו, אך בשל תקלה ברכב הם לא הגיעו לאירוע. כפיצוי, השתתף עמוס בשני ימי עיון והגות שערך המוזיאון בין יום הזיכרון לשואה ולגבורה ובין יום הזיכרון לחללי צה"ל הנקראים "בין הצפירות".

עבור עמוס הייתה זאת חוויה תרבותית של זיכרון וחשבון נפש.

עולה לארץ בודד לחלוטין
וכל משפחתו נשארת בפולין.
אימא בת למשפחה יחסית גדולה
כולם יחד עוזבים את הגולה
משפחת "מלווה" מעוברת לבן-דויד
אבא ואימא, וחמש אחיות ובן זקונים יחיד.
עזבו עושר, מעמד וכבוד
וידעו גם הם שכאן יצטרכו קשה לעבוד.
בשנה שבה בגרמניה "ליל הבדולח" ארע
כאן בארץ להבדיל משהו טוב קרה.
כאשר בגרמניה "שברו זכויות"
אבא ואמא החליטו כזוג לחיות.
כשאירופה עלתה באש, ובמחנות היתמר עשן
אבא ואימא היו חלוצים בעמק בית שאן.
על שואה לא מדברים ולא מזכירים,
תמיד מסיטים את השיחה לנושאים אחרים.
בקיצור גם הדור השני לא מתאים
כי לא היה מישהו שיספר סיפורים.
לא ראיתי מהמשפחה אף אחד,
שהיה לו מיספר על היד.

אז אולי אני דור שלישי
ואני מתחיל להבין בהסבר את הקושי
סבא וסבתא – הוריה של אימי
מעולם לא שוחחו עימי.
לא על אסון ולא מה שקרה
רק על טוב ולא על רע.
האמת שגם הם לא הבינו במדויק
איך להסביר שיהודים "הפכו לאבק".
והם כנראה הודו ובירכו את השם יתברך
אבל זה היה קצר מאוד – כי שוב מלחמה –
מלחמת תש"ח
אני זכיתי להרבה חיבוקים, נשיקות ואהבה,
אבל, לאיזה דור אני שייך לא קיבלתי תשובה.
סבא וסבתא מצד אבי
לטרבלינקה, כנראה הצורר אותם הביא.
לא ראיתם, לא הכרתם ולא שמעתם,
ומעטים עליהם יתר הפרטים.
הם עברו את השואה בגוף ראשון
והם מספר וחוליה בין 6 המיליון.

ואין יודע את קברם
ורק על אבן חקוק שם עירם.
בטרבלינקה מוצב להם גלעד,
והקדיש הכללי בעשרה בטבת.
ואני עדין את עצמי שואל,
איזה דור אני ריבונו של אל??
התשובה לא ברורה – איזה דור הנני!
ואני יודע שיש עוד כמוני
אם יש לכם תשובה – אנא שתפוני!
אבל בהירהור שני ובקצת מחשבה
זה לא מדויק שאין תשובה.

כי היא אולי מצויה
בעצם ההווה
כי במקורות נצטוונו לאמור
לנצח נצחים ולדור דור
אני וכל צאצאיי
כולנו היינו במעמד הר סיני
ובהגדה של פסח מדי שנה יש לברך
עוד בטרם מגיעים ל"שולחן עורך"
"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו
כאילו הוא יצא ממצרים"
אז נוסיף עוד אחת לאלה השתיים.
חייב יהודי לראות את עצמו בהווה ובעתיד
מהיום ולתמיד כאילו הוא היה שם עם כולם
דור ראשון, שני, שלישי עד עולם.

נהרייה אייר תשע"ב
כתב: עמוס גלעדי
מאי 2012

לזכר אהרון אפשטיין ז"ל

מועדון צעירים "מארגנשטערן", מזריץ'

/ דפנה ודוד אפשטיין

אהרון אפשטיין ז"ל (1910 – 1994), היה ידוע בכינוי אחקה, עבד בתעשיית הזיפים במזריץ'. בשעות הפנאי היה מדריך ומאמן בקבוצת מורגנשטערן – מועדון לבני נוער ולצעירים במזריץ'. במועדון התקיימו פעולות חברה, תרבות וספורט. בין השאר היו קבוצת כדורגל, קבוצת התעמלות ותזמורת. אהרון היה נשוי לפרידע (פריידל) ז"ל 1916 – 2006 לבית גולדפרב, בעלי בית מלאכה לסבון במזריץ' "זייפן – זיידר". בתקופת המלחמה היו ברוסיה, חזרו לפולין בשנת 1946 ועלו לישראל בשנת 1957 והתגוררו בהרצליה. תמונות מועדון מורגנשטערן - באדיבות דפנה ודוד אפשטיין, ילדיהם של אחקה ופריידל אפשטיין.

< שולחן יצור בתעשיית הזיפיים / אהרון אפשטיין ז"ל שני משמאל

< קבוצת ההתעמלות "מארגנשטערן"

חיזוק קשרי תרבות, פתח-תקווה - מזריץ' משלחת תלמידי פתח-תקווה מבקרת במזריץ' / יפה שפילמן-פישפונגר

בזמן כתיבת העתון, נעשות הכנות אחרונות של משלחת התלמידים מתיכון בן-גוריון בפתח תקווה לקראת המסע לפולין. המשלחת הכוללת כ- 120 איש – תלמידים, מורים מלווים והורים, תקדיש יום לביקור בעיירה שלנו. את המשלחת ילווה נציג העמותה, איציק שפילמן, שעוסק בתיאום בין כל הגורמים המעורבים ביציאת המשלחת בארץ ובפולין. למסע קדמו פגישות עם הנהלת ביה"ס והצוות המלווה, הסבר על חשיבות הסיור בעיירה, מקומה ההיסטורי והקשר הייחודי שנרקם בין הנהלות שתי הערים וחתימת הסכם לקשרי תרבות בינינו. כזכור, ביולי 2011 משלחת של ראש עיריית פ"ת, סגנו וקבוצת מחנכים ואנשי עיריה, ביקרו במזריץ', ושני ראשי הערים חתמו על הסכם חילופי תרבות בין הערים.

הצוות מוביל הפרוייקט, יפה ואיציק שפילמן, יחד עם נפתלי ברזניאק ו"ר העמותה, קיימו פגישה עם תלמידי המשלחת, בה הוצג הרקע של העיירה, הקשר עם פתח-תקווה וכן הוקרן הסרט "אמריקה הקטנה". ציינו את ביה"ס בחומרי עזר על העיירה, תולדותיה, סיפור הפסל "תפילה", וכן מתוכננת לחברי המשלחת צפייה בהצגה "מזריץ'".

איציק שפילמן ייפגש עם ראש העיר ויביא לו דרישת שלום מחברי העמותה ומעיריית פתח-תקווה.

בני הנוער מפתח-תקווה יבקרו בעיירה וייפגשו עם תלמידי הגימנסיה במזריץ'.

אנו מקווים שהם ישמרו על קשר ביניהם בהמשך, ועל ידי כך יפיחו חיים במקום שבעבר הרחוק שקק חיים !

30.10.2012

פתח-תקווה, נובמבר 2012

אל: ראש העיר מזריץ'
מאת: ראש עיריית פתח-תקווה

מר Artur Grzyb הנכבד,

אני שמח לשלוח אליך דרישת שלום חמה ולבבית באמצעות משלחת תלמידי בית הספר התיכון על שם בן גוריון בפתח תקווה, ומר יצחק שפילמן נציג העמותה של יוצאי העיר בישראל.

אני שמח מאד כי יש המשך לפגישתנו אצלכם לפני שנה, ואנו מיישמים את הסכם שיתוף הפעולה וקשרי התרבות עליו חתמנו בשנה שעברה בטקס החגיגי.

אני בטוח שביקור המשלחת של תיכון ע"ש בן-גוריון בפתח-תקווה יהיה מוצלח ותיווצר מסורת של ביקורים הדדיים וגם תהיה המשכיות באמצעות הדור הצעיר.

אני רוצה להודות לסגן ראש העיר מר Tadeusz Ługowski ולכל הצוות שעסק בהכנת הביקור.

בהערכה רבה,
ובתקווה לראות אותך בישראל ובעיר פתח תקווה,

יצחק אוחיון
ראש עיריית פתח-תקווה,
ישראל.

פתח-תקווה, נובמבר 2012

אל: ראש העיר מזריץ'
מאת: העמותה של יוצאי מזריץ' בישראל

מר Artur Grzyb הנכבד,

אני מתכבד לשלוח אליך דרישת שלום חמה ומיוחדת בשם הנהלת עמותת יוצאי מזריץ' בישראל באמצעות מר יצחק שפילמן, אשר יחד עם אשתו יפה שפילמן – מבית פישפנגר (שאביה יליד מזריץ'), יזמו והוציאו לפועל את הקשר בין הערים.

משלחת התיכון על שם בן-גוריון בפתח-תקווה, מהווה חוליה נוספת בקשר הקיים בינינו.

אנו רואים המשכיות בפעילויות המשותפות של העמותה עם עיריית מזריץ' ואנו מברכים על ברית קשרי התרבות עם עיריית פתח-תקווה.

אני מאמין ומקווה כי נמשיך במסורת של קשרים הדדיים בין העמותה לבין העיר מזריץ', ואני מברך על ההמשכיות באמצעות הדור הצעיר.

תודה מיוחדת לסגן ראש העיר מר Tadeusz Ługowski, Magdalena Ługowska למגדלנה, ולכל הצוות שעסק בהכנת הביקור.

אנו מודים לכם מאד על שמירת הפסל "תפילה" היקר לנו מאד, ועל שמירת התחזוקה של בית הקברות בעיר.

בהערכה רבה,

ד"ר נפתלי ברזניאק
יו"ר העמותה של יוצאי מזריץ' בישראל
בשם כל חברי העמותה.

מסמכים מארכיון הקהילות בארגנטינה / יעקב סליזק

23/11/33 1085/8-70-C רשימה מן האקטריסאן מן העזריסטר ליל-סודאין

אדרעס	נאמען און פאמיליע
A. Adler - Congreso 561 (Bernal)	(1) אדלער אברהם
	(2) אדלער הייזע
	(3) אידלסטין סטח
H. Aichenbom Agure 824	(4) אייכנבוים הערשל
E. Akeriant Av. La Plata 1192	(5) אבעריאנס, אסתר דע לער
Izremowski S. Pires 1285	(6) אירזעמאוסקי סטואל
Olman S. Oliden 1642	(7) אלמאן שפחה
Angielczyk S. Baraquera 2854 M. Alsina	(8) אנגעלצשיק שיע
Bakalar E. Espinosa 2040	(9) באקאלארס אליזבו
	(10) באקאלארס סינדל
Burackin L. Campana 2329	(11) בוראכשיק ליזער
Burackin S. Concordia 1223	(12) בוראכשיק סטעון
Campana 23 provincia	(13) ביבער סטח
Blitz R. Corrientes 2463 Hto 9	(14) בליצ רחל
	(15) בעקערסאן דבורה
Godne A. Palique 764	(16) גאדנע אברהם
Goldman H. Av. Constituyente 3900	(17) גאולדמאן הערשל
Sra. H. Gurman Congreso 561 (Bernal)	(18) גורמאן מינסטע
H. 168-72	(19) הארן יוסף
L. Weimann Baralleja 936 Hto 6	(20) היימאן ליבל
	(21) הערניגקע העסטל
J. H. Tugender Boyaca 675	(22) טוגענדער איסטע סאיר
H. 1466-1400 Hto Pte Sarmiento 1675	(23) טאנדערסער יואל
	(24) טאנדערסער לאה
M. Czaplinski Valentin Alsina 2178 M. Alsina	(25) צשעפלינסקי סטח
	(26) צשעפלינסקי מירקע
	(27) צשעפלינסקי דוד
J. Yaverboim Venezuela 3730	(28) יאבערבוים יואל
H. 434-72 Angel Gallardo 319	(29) יאבערבוים בערסא
	(30) לייבסאן הייט
	(31) לייבסאן זיסל
J. Weinstein Av 17 de Octubre 4037	(32) ניינסטין איסאק
M. Weinstein Indio 2764	(33) ניינסטין נסע
	(34) פערלמאן שטיק
H. 775-73 - Lehesa 2565	(35) פערלמאן סענדל
H. 776-73 Lehesa 2559	(36) פערלמאן סטח
H. 1346-604 Coming 154	(37) פלאסטערשטיין יואל
A. Fitorman Asunashaber 2190	(38) פייטערסאן אברהם
H. Foigel Tapolque 60 51	(39) פויגל סטח

< רשימת פעילים של יוצאי מזריץ' בארגנטינה, 1933

Our Friends in Mezritch / Mateusz Borysiuk

I was born in Mezritch and from a young age the history of my town was very interesting to me. When I was a youngster my grandmother used to tell me about her young days in Mezritch. She was born before the war and most of the stories were about these times. During our walks around the town, she used to show me where the synagogue was, where the Jewish tanneries were located, where the bristle factories were and finally, when I was a bit older, she showed me where the ghetto was placed.

It was a very difficult times for her also. Just before the war she was friends with a Jewish girl: Sonia Grysztajn (of Grajnsztajn). She told me about her visits in Sonia's home on Lubelska Street, and how she was very interested in Jewish habits and traditions. Everything changed on the 1 of September 1939. Contact between them was broken off. These stories were very interesting and overwhelming for me. During my studies at University of Maria Curie Skłodowska University I came up with idea to write my Bachelor's Degree about the Jewish community in Mezritch.

Afterwards I did my Master's Degree on "Economic Life of Jews in Radzyn County between 1918 and 1939". During my holidays in April 2011, I met a group from Israel on the town square (Rynek). In this group was Gad Finkelstein. His outstanding stories had a large amount of information about my city, which I've never heard or read in any book. It was very important for me and my research. In July 2012, Gad, his daughters and others came to Mezritch once more. This visit also was very important; I made an interview with Gad which also provided me some very interesting information. Those visits were essential for my work. I hope that this information and my work will make Polish-Israeli relations better and lead to better cooperation between our two societies and nationalities.

Mateusz Borysiuk

פגישה מקרית בכיכר העיר במזריץ' באפריל 2011 הובילה לקשר מתמשך (במפגשים במזריץ' ובאמצעות הדואר האלקטרוני) עם צעיר פולני יליד מזריץ' שמקדיש את זמנו לחקר ותיעוד יהדות מזריץ', מתיאוס בורישיוק. גילינו שהוא נכח בטקס חנוכת הפסל 'תפילה' במאי 2009; הוא השתתף ביולי 2011 בטקס חתימת קשרי תרבות מזריץ'-פתח תקוה וממש בימים אלה משתתף מתיאוס בביקור של קבוצת תלמידי תיכון ממזכרת בתיה במזריץ', ביוזמתה של אורית רוט לבית גרינברג (בתם של יוסף גרינברג ומאשה לבית רוטנברג ז"ל). עבודת התזה שלו בנושא יהודי מזריץ' בין שתי מלחמות העולם נכתבה ופורסמה באוניברסיטת לובלין. מתיאוס הביע רצון להמשיך פעילות משותפת עם העמותה.

What Really Counts / Abe Nisenbaum

The longer I love
The more I realize
That jewels and gold
Are not what I prize...

The beauties of nature -
Someone to love -
These are my jewels,
Gifts from above.

The laughter of children
Outdoors at their play -
This and not gold
Helps to brighten my day.

The comfort of friends
When the going is rough
This of itself
Can be riches enough.

So I am contented
As I grow old,
That the joys of my life
Are not measured in gold.

I Compose My Own Prayer / Abe Nisenbaum

As I sat in the synagogue listening to someone leading the congregation in prayer, I became annoyed with the many errors he made in pronouncing the Hebrew words. I decided then to compose a prayer of my own. Here it is:

"I appeal to you, Dear God, Ruler of the Universe, to grant me many years of life. Grant me good health so I may enjoy the good things in life. Grant me a pair of healthy legs so I may walk wherever I wish to go. Keep me from becoming too lonely. Grant me a clear mind so I will be able to reason properly. Keep my children and grandchildren healthy so I may derive nachas from them. Finally, grant the gift of peace to the Jewish nation as well as to the entire world. AMEN!"

*All of his poems were written originally in Yiddish.

Abe Nisenbaum / By Leah Gilbert, granddaughter

Note: the following excerpt is from a book titled, What I Remember...Clevelanders Recall The Shtetl, produced in 1985 by The Jewish Community Federation of Cleveland in cooperation with The Western Reserve Historical Society.

My grandfather, Abe Nisenbaum, was born in Mezrich, Russia (now Poland), the son of a respected Hassidic rebe (rabbi). When he was eight years old, his mother died, and his father sent him to a yeshiva in Slonim where he remained for six years.

“At that time, we got acquainted with some young people, tzienisten (Zionists), who belonged to a khevre (club). They used to read newspapers and have discussions. It was unusual to read a newspaper then. Here I was 12 years old and had never read a paper. They would sneak in to the Yeshiva when the

rebe was not there and give us papers. And then, little by little, they brought us books by Mendele Moikher Sforim, I. L. Peretz, Avrum Reisen, Dovid Pinsky and Sholem Aleichem. But this was always on the quiet. And I became a different person. When I returned to Mezrich, I organized a library with the help of three other boys.”

Upon his return home, my grandfather barely escaped arrest for circulating books - an illegal act - to Jewish youth in Mezrich. These, and other circumstances, convinced him to leave for America, by himself, in 1914.

“I had told my father I was leaving, and he gave me a present. It may seem foolish now, but at that time it was a sacrifice. He thought when I reached America, I wouldn't have a place to sleep, so he gave me a cushion to take along. He himself packed it in for me. So that's how I came to the United States. It was 1914 and I was a little over 17 years old.”

In Cleveland, my grandfather became a businessman like his grandparents. He devoted many years to developing the mutual aid program of the Mezricher Landsmanshaft. He retained his deep interest in Yiddish literature and wrote and published poetry and many articles for The Jewish Forward and other local Jewish organizations, as well for the milestone events of his grandchildren.

Sarah Schade lives in the mountains of North Carolina. Educated and trained as a mental health professional, Sarah managed a hospital inpatient addictions recovery program and was liaison for referral sources.

Sarah has three grown children, eight grandchildren and a great-grandson. She writes short essays and educational pieces for area publications and is currently writing her memoir. Sarah's father was born in Warsaw and immigrated to America with his parents as a young child in 1912. Communication between Sam's parents and family members in Poland ended in 1939 when the German army invaded Poland.

Sarah's generation had no knowledge of family history until a long-lost letter came to light many years later. The letter, written in 1945 by Sarah's father, was addressed to the Joint Distribution Committee, seeking information about the fates of family members in Poland. The letter contained the names of the villages where Sam's ancestors lived for many generations as Sokolow-Podlaski and Siedlce. It listed the names of family members, their ages, addresses and professions before the war. The information in the letter was the catalyst for Sarah and her son, Jack, to make the decision to visit Poland to search for family roots.

This essay attempts to capture the essence of their experience.

> "Morganshten" club, Mezritch, 1931

was held. The arched doors and windows of the larger synagogue in the north section are still visible, although the building is boarded up and used for storage. The smaller synagogue is occupied by a dress shop, the sales department located in the former sanctuary. On an interior wall the outline of the rail to the women's balcony is the only remaining trace of the building's original purpose. My father's 1945 letter stated that the Wlodawers, who were "well-known and established for several generations" in Sokolow

Podlaski, and had "lived all their lives" on Rogower Street. Jack and I came to the conclusion that the corner house on Ul Wiczynskiego is most likely the Wlodawer family home where my father was probably born. On the market side of the building a doorway opens

to a terrace that leads down into the square. We think the house would have had living quarters on the upper level, with the Wlodower cobbler shop on the ground floor, leading into the market. An iron balcony overlooks the street above the front door of the building which may have had the business on the ground floor and the family home upstairs.

> Jack and me with Sophia

DEPARTURE

We departed Warsaw the next day with a sense of deep sadness but also a feeling of accomplishment that I hadn't dreamed possible only a few days earlier. We were thrilled to have found the shtetl of our ancestors, and we felt a sense of satisfaction in having paid homage to the memory of my father and our other ancestors. I am ever so grateful that Jack in his wisdom insisted we make the journey to Poland. He had the insight to realize that I needed to make this trip, and that he and I would both benefit greatly from having done so.

I hope this account of our trip will be meaningful for you and your family, and perhaps will inspire other family members to visit Poland someday. I hope to return to Poland and to continue searching for family records, particularly those of my grandparents' marriage, my father's birth certificate, Papa Isaac's record of Russian military service, and exit visas of all those in our family who immigrated. I also hope to pursue the slim traces we have of my grandmother's family who lived in Siedlce.

My best love and blessings to each of you, as always,
Sarah Wahl Schade

Piotr arranged for us to meet with a Polish archivist, Edvard Kopocka, in his office in Siedlce's Old Town Hall, an historic building topped by a large figure of Atlas holding the globe of the earth on his shoulders. Edvard wrote a book, entitled *The Jews of Siedlce*, which we purchased, and is involved in a research project about the Sokolow Podlaski ghetto. Edvard explained the probable genesis of our surname Wlodower (or Wladawer) as having derived from the name of the town of Wlodawa in southeast Poland. He suggested that an ancestor moved from Wlodawa and took the surname Wlodawer, meaning "of Wlodawa", a common practice in those days, since most surnames either were related to the male's occupation or place of origin.

In the Siedlce and Sokolow civil registry offices Piotr searched for vital documents related to our Wlodawer ancestors. This effort produced surprising success. We found and copied 18 birth, marriage and death records of family members, entered by hand in Russian, in ancient ledger books, dating from the early 1800's to 1938. A photo of one of the ledgers is on the front cover of this letter. The first record we found was the birth certificate of Hersz-Josel Wlodawer (1861-1922), son of Aron Leib Wlodawer, known as Uran the Shoemaker. Hersz-Josel (or Garsh Yusel) was my grandfather Isaac Wlodawer's father. Hersz-Josel married Szejndla Piekarcz and had at least eight surviving children, sons, Alter Benjamin (b.1874), Szmul Zawel (1879-1880), Abram-Maer (b.1881), Ajzyk (Isaac or Isser, 1882-1948), and Keilman Laib (1907-1987) and daughters Mindle (b.1885), Hannah (b.1891), Chya Leah (b.1895), and Ruchla Liba (b. 1900).

We found official documents relating to our cousin, Aaron Dvir, including the 1933 marriage certificate of his parents, Keilman Wlodawer, age 25 and Rajca Frydman, age 22 and the birth record of his sister, Szejndla, in 1934 and his own birth certificate, Hersz Aron, born in 1938. In 1940, when he was two, Aaron's family escaped from Poland to Russia and exiled to Siberia. When they were able to leave Russia, they went to Uzbekistan, where his mother and sister became ill and died from an infectious disease. Aaron, then about 3, was placed in an orphanage in Iran, and went with the orphanage to India, Yemen and Egypt, before finally reaching Israel in 1943, when he was about five. His father, Keilman, was interned on the Island of Cyprus for many months, until 1948, when he was allowed to immigrate to Israel. In the registry office we had them make certified copies of Keilman's and Aaron's birth certificates and Aaron's parents' marriage certificate, which we sent to him at Kibbutz Sa'ad in Israel.

SOKOLOW PODLASKI'S SHTETL

We spent parts of several days in Sokolow Podlaski and became familiar with the layout of our ancestral village. During the war, the Jewish shtetl was divided into two ghettos, with a small park between, each section bordered by a wide main street. The main street of the south section, Ul. Długa, is a broad avenue with small shops, where Jack and I bought a very nice pair of brass candlesticks with an inlaid mother-of-pearl Star of David, as souvenirs of "our" village. The main street of the south part of the shtetl is lined with small, wooden stalls that are used as a fresh produce market. This street still has its cobble stone surface, which in the days of the shtetl had an open sewage drain running down the middle. Further down the market street is the Old Cemetery, opposite which is the former synagogue complex, now occupied by small family-owned shops. Residential streets in the south section are mostly rutted, dirt lanes, where old shtetl houses, still in use.

The north part of the shtetl, opposite the small central park, once had two synagogues, wide paved streets and rows of large two-story homes, each with an iron balcony above the front door. The main street of this section is named Ul. Franciszka Wiczynskiego, and it borders the park and the cobble stone square where the Jewish market

In the Siedlce business district stands an impressive new bank building on the corner of the main street, opposite a monstrous soviet-era prison housing 300 inmates, right in the middle of the downtown. The streets of the town are crowded with modern, compact cars, and the narrow sidewalks bustle with shoppers, mothers with babies in strollers, kids on bikes and a multitude of parked cars. Women in Siedlce are better dressed than in Sokolow Podlaski, and career-aged women wear western style business suits. I noticed in Siedlce and in Warsaw that many Polish women around the age of 35-40 dye their hair various shades of red, ranging from bright orange, light and medium red, to dark henna. The people we encountered in Siedlce, in our hotel and in stores, were friendly and helpful, and many spoke passable English. Siedlce has several upscale clothing stores, and the grocery and drug stores are stocked with American products, as well as goods from other European countries.

THE LAST JEWISH RESIDENT OF SIEDLCE

In the once exclusively Jewish sector of Siedlce, Piotr took us to visit Maria Halber, a lovely woman in her 80's, who is the last remaining Jew alive in Siedlce. Maria and her husband, Itzak, survived the war, married, and continued to live in Siedlce, their hometown, where they raised their children, both of whom live abroad.

Maria and Itzak were friends before the war. He managed to survive as a worker in a concentration camp, and we think Maria, who was a blonde, may have obtained false identification papers during the war to pass as Polish. They married after the war and lived in the house on Pilsudski and raised two children there.

Maria lives alone on the second floor of her home with a Polish woman to help in the house and walk her dog. When we were there, she had placed candles in brass holders on the table, in preparation for Yom Kippur, which was the next day.

> Maria Halber, Piotr and me

> Siedlce Back Alley

In Siedlce Piotr took us to the site where the main synagogue once stood, now replaced by a large, ugly commercial building, beside which, almost completely hidden, is a memorial stone that commemorates the time in 1942 when the SS herded hundreds of Siedlce Jews into the synagogue and set fire to the building.. It is estimated that 17,000 Siedlce Jews died in the Holocaust.

seventy-five years ago with their low, one-story structures and narrow weathered strips of brown wood siding and shingle roofs. Many still bear traces of a characteristic mustard-yellow paint, as well as indentations on the right doorframe of the houses, the only remaining evidence that a mezuzah was once attached in that spot long ago.

> Traces of mustard-yellow paint

> Typical shtetl house

In 1939, German planes bombed the market place of Sokolow Podlaski, and troops occupied the village. All Jewish valuables were confiscated, and Jews were confined to a ghetto and required to wear the identifying Star of David on their clothing. On Yom Kippur Eve in 1942, 5800 Jews of Sokolow Podlaski were led from the ghetto and herded into boxcars to be deported to Treblinka for extermination that same day in the gas chambers there.

Most Jewish cemeteries in Poland are nonexistent today because the Nazis, in their attempt to eradicate all signs of Jewish life, destroyed cemetery walls and signs and forced Jews from the ghetto to remove gravestones for use in their paving projects. The Old Jewish Cemetery in Sokolow Podlaski, where generations of Jews of the shtetl, including our ancestors, are buried, is now a public park where pedestrians, dogs and children on bikes stroll and play, desecrating the holy ground and final resting place of generations of Jews. I picked up a round stone from the cemetery grounds, and brought it home with me, in memory of our family members who are buried there.

The New Jewish Cemetery, a short distance out from town, is today a windswept, barren wasteland, littered with trash and scraps of building materials where once stood hundreds of Jewish gravestones. Piotr's agency, which reclaims and resells previously Jewish-owned properties, is in the process of reclaiming this cemetery and has plans to place a wall around it and to install a permanent marker there to designate it as a Jewish holy burial ground. The ground today is severely washed out and covered in tall weeds. Jack uncovered a human bone with his shoe that was protruding from the earth in a washed out gully. Piotr discovered another one, both of which he reburied.

SIEDLCE (Shedlitz)

The administrative center for Siedlce Gubernya is centered in the town of Siedlce, about 20 miles south of Sokolow Podlaski. Only one Jewish survivor of the Siedlce Jewish community still resides there. The former Jewish residential quarter has wide streets and large, well-constructed two-story homes, with graceful iron balconies overlooking a wide tree-lined boulevard. The residential areas of several blocks all originally allowed space for each home to have a courtyard and a garden behind. Today the back yards are crowded back alleys with shabby welfare housing. The lower levels of some buildings are converted to modern shops now painted in bright colors.

by her aunts and his parents when they were very young, primarily to prevent Isaac from being “conscripted” for a second term in “The Czar’s Army”. Isaac and Anna had two sons before he left Poland, the oldest boy, Sam, was born in 1906, and the baby, Nathan, was born about 1908. Isaac left Poland in 1909 to immigrate to America where he arrived with “a pack on his back” and worked for three years as a cobbler to earn money to pay for his family’s passage to the “golden land of opportunity”. After Isaac’s departure from Poland, the baby Nathan died from complications of diphtheria when Anna and the children lived in a relative’s home. In 1912 my father Sam at six years of age and his mother immigrated to America, along with hundreds of thousands in a mass migration of Jews from Europe in the late 19th and the early 20th centuries.

PREPARING FOR OUR TRIP:

The only concrete source of information we had as the basis for our search for family traces in Poland was a yellowed document found in my father’s papers after his death. The document was a three-page letter that my dad filed with several different Jewish agencies in 1945 after the end of World War II and was written in an attempt to help his parents locate or learn the fates of relatives in Poland, not heard from since 1939, when the Germans bombed, invaded and occupied Poland. The document listed names, ages, occupations and last known addresses of Isaac’s five siblings, surname Wolodower, of the village Sokolow-Podlaski, Siedlce Gubernya, in eastern Poland. The letter stated that my grandfather “Isaac was born in Sokolow where his family was well-known and established for many generations”. The letter listed names, ages and last known addresses of two of Anna’s relatives, also missing since 1939.

We began our trip on September 12, 2002 when Jack and I flew from Newark to Warsaw, the capitol of Poland.

SOKOLOW PODLASKI

On September 15, we drove from Warsaw to Sokolow Podlaski, the village where my father was born in 1906, and parked at a tree-shaded square in the center of the old section of town, once the site of the Jewish shtetl. We strolled through the village streets and Piotr (Piotr Zandberg is a young Jewish as our translator/guide/ interpreter in Poland) pointed out various buildings and homes, owned by Jews before the war, confiscated by the Nazis during the war years and later appropriated by the Polish government for the use of the Polish people. Traditionally, the most important area of the shtetl, and perhaps the oldest, was the synagogue complex, consisting of a house of prayer, a house of study, a mikveh and the rabbi’s home, with cemetery, school and other Jewish-owned buildings nearby. Most of the shtetl’s synagogue complex buildings have been converted for commercial use, and the cemetery is today used as a public park.

Sokolow Podlaski is an old settlement, located about 60 miles east of Warsaw, where Jews settled as early as the 16th century. The Jews were always the chief tradesmen and merchants of the village and for many centuries, the Jewish residents made up approximately 50% of the total population of the village. In 1939, when the Germans invaded Poland, an estimated 4000-6000 Jews resided in the Sokolow Podlaski shtetl but today there are no Jews residing in the town.

Three synagogue buildings that remain from the days of the shtetl have been reclaimed and sold for commercial use, since there are no longer any Jews living in the village. The oldest shtetl homes appear much as they did fifty to

TRIP TO POLAND

September 2002

זהו חלק ממכתב שכתבה שרה שדה לקרובי משפחתה עם שובה ממסעה לפולין עם בנה, שנערך בספטמבר 2002. במכתב מספרת שרה בין היתר על ביקוריה וחיפוש מידע על משפחתה בשדליץ ובסוקולוב פודלסקי.

This is an extract of a letter Sara Schade sent to her relatives after she and her son made a trip in 2002 to Poland telling Them about their experiences and about the results of our search for family roots in Siedlce and Sokolow Podlaski.

Sarah Schade

Dear Family,

I'm writing to tell you all about the wonderful trip my son, Jack, and I made this fall to Poland. The trip was Jack's gift to me for my 70th birthday, for the specific purpose of searching for our family roots in the "old country". I'd never considered visiting Poland, and I wasn't aware that Jews lived there still, nor would want to, since my impressions of the country were based upon images of World War II and the Holocaust. After traveling there, I have a quite different impression of Poland, which in most respects is a modern country today, recovered from the devastation of war and decades of Soviet rule, and is now experiencing improved economic, social and political prospects. The most surprising and encouraging development in Poland that we learned of is the work of dedicated Jewish individuals and groups, assisted by progressive Polish organizations, aware of the value of the once vibrant, now vanished Polish-Jewish civilization in that country, are in many areas reestablishing new Jewish community life in Poland again.

Before Jack and I departed for Poland we agreed to maintain a fairly flexible itinerary in our search for family roots and to rely upon intuition to guide us in our search. We succeeded beyond what either of us had anticipated tracing our family history back four generations, walking upon the cobble stone streets of the village of our ancestors and in finding the house we believe to be the Wlodawer family home, where my father was born. We followed leads as they were presented to us, and rearranged our schedule to take side trips and detours, which contributed to our understanding of the history of the Jews of Poland as well as our family. Our trip was an opportunity for me to reconnect with my Polish-Jewish heritage, and to face the reality of the horrors of the Holocaust, which I had avoided much of my life. Throughout our journey, we had a strong sense of ancestral spirits that accompanied us each step of the way.

In our family, no one knew much about our ancestors and their life in Poland, partially because our grandparents, Isaac and Anna Waldofsky (as the name was interpreted at immigration to this country) didn't talk much about the old country, except to say "There was "no future for Jews in Poland". My grandparents loved America and considered it the "land of opportunity".

From my father and my aunts, Doris, Rose and Frances, I heard many stories about my grandparents' lives that had been related to them by Mama as they grew up. The stories told that Isaac and Anna's marriage had been arranged

The two hours melted into a fascinating history and culture lesson, I scribbling avidly in a notebook I'd brought along, and then we were parking the car. We were in Lukow. We walked to the train station first, where my father kissed his pregnant wife good-bye as he set out for America, promising her it wouldn't be long before he sent for her. I snapped photographs of the coral-colored, surprisingly imposing building, with its columns and gargoyles, and high ceilings inside. Making my way through the vast echoing station – with its newsstand and ticket counter and a small, ancient barbershop on the second floor – I stepped outside to the train tracks, and stood for a long time just looking at them, the very tracks where my father's journey had begun. My eyes thrilled at the vision of the multiple rows of intersecting steel disappearing into the horizon, and I snapped pictures of those, too. I was standing where he stood, following the tracks of his journey as far as the eye could see! But then, a sinking realization: These tracks did not represent all romance and nostalgia. These tracks were the route to Sobibor and Treblinka.

That's what happens when you visit Poland: time and time again, sentiment gets kicked in the gut by horror.

Leaving the train station, we walked several lovely tree-lined streets past the shaded village square,

where children played and grownups chatted, and on to Staropajarska Street #3. The home of my father's wife and child. An apartment above a grocery store. I've seen pictures. Now I was here. I've heard stories. They were ordered out into the street and marched to a synagogue, my mother told me. She told me about my father's past when I was "old enough." I didn't want to hear about it, really, stories about my father, a man I grew up idolizing, having another family. They marched them to a synagogue, my mother told me, and then burned them. They gathered the Jews of Lukow one day, and instead of leading them to the train station, they corralled them into a temple. Earlier, while we were driving, Kris had shown me a book that identified the Lukow Synagogue, circa 1937, as being located at #2 Staropajarska Street, a building diagonally across from the grocery store. #2, where Regina and Yakob Wakerman were burned to death, is now a dry cleaners. As I stood in front of #3, Kris discreetly led Jeff away. I remained there, just standing, alone with this address.

After a few moments, I followed the path, very slowly, to the location diagonally across the street, the site of the old synagogue, feeling with my entire heart my brother's walk – he would have been thirteen – in his last minutes on earth.

Did he know?

Did his mother know? I knew.

המיקום של בית הימלבאום

Site of former Himelbaum Home

streets of my father's village, the temple he prayed at, the house where he grew up. Before getting to Stawki – if we ever did – Kris would take us to Lukow and Wlodawa, two towns southeast of Warsaw, which I had also researched in my attempt to trace and capture my father's life. Now, remarkably, this casual man in khakis was going to drive me to them!

Let me take a moment to identify the significance of these places. My father's first wife, and the son they had together, my half-brother, lived in the small town of Lukow, at #3 Staropajarska Street. While my father spent his entire young adulthood in America trying to get them into the U.S., he never succeeded. The unyielding tangle of American immigration laws and the contemptuous restrictions toward Jews in Poland, circa 1930's, made it impossible. The wife and child perished during an "anti-Jewish action" in 1942. That is the precise wording of the official letter from the mayor of Lukow. I found the letter among my mother's things after she died in 1990.

As we started the two-hour car ride to Lukow in Kris's Honda, and the city acquiesced quickly to open fields, it became apparent that Kris's English was immaculate. And, he was no mere driver/translator. He is the Polish representative of Jewish Records Indexing, an organization that collects names of the Jewish displaced and enters them into a database, so that people stripped of their identities and loved ones during the Holocaust may possibly find each other. Sitting to my left in the driver's seat was a professional re-uniter, who spoke with eloquence about Poland's divided loyalties during World War II, and about its shtetls. "Poline," Kris told me, is the Hebrew word for Poland. "It means, 'Here we rest.'" (Oh, the irony...)

He talked about Poland's crops, and the storks that make their homes on every rooftop and telephone pole in the agricultural areas. Here is an example of what you don't learn with research: I had read thousands of pages on Poland, yet none had even mentioned the storks.

רייזל ויעקב ווקרמן Reizel and Yaacov-Wakerman

המחברת אליס ווקרמן בתחנת הרכבת בלוקוב
The author at Lukow train station

Stawki,” he wrote about a month prior to my departure. “Also, when the house is still standing and you have its picture, we have no other choice but to locate it.” Reading that email, I smiled at both the optimism and the syntax. Kris (this was how he signed his emails) came very highly recommended by an acquaintance who had previously visited Poland, but, the way he expressed himself, I couldn’t help thinking of the hero of Jonathan Safer Foer’s book, *Everything Is Illuminated*, whose good intentions trump his naiveté, and who actually does succeed in miraculously bringing the dead to life. That was a novel, I reminded myself; serendipity like that doesn’t actually happen. On the other hand, I too was writing a novel.

As the airplane made its approach into the Warsaw airport, the cityscape and an unexpected wealth of parks unfolded beneath me, a plush carpet of treetops. “I did it,” I thought, incredulous, “I’m here!” My father’s life, taken by heart disease when both of us were too young, has been the guiding influence of my imagination. I grew up knowing that he came from Poland – a place as remote to me as the possibility of

ever knowing what it’s like to be a father’s daughter. Now, on a summer day in July, I was here.

After getting settled in our grand hotel, located on an enormously wide boulevard whose name contains altogether too many consonants, my husband Jeff and I spent the afternoon poking around Warsaw’s much-trumpeted “old town”, a discrete area of the city entirely remade after World War II’s devastation. Crowds of tourists milled about the faux cobblestone streets and Disneyesque building facades. Elsewhere in Warsaw, we saw hardly a soul on the broad boulevards, and I wondered whether there was any other city that so starkly reflected the ramifications of the dueling bombasts of fascism and communism.

The following morning, as planned, Jeff and I found Kris in the lobby of our hotel. A middle-aged man, tall, lean and balding, wearing khaki shorts and sandals. Just another day on the job, his casual attire and easy-going manner conveyed, while I was about to embark on a journey that until this moment, I firmly believed could only happen in books. I was going to see the very

forget that electricians are very important in this part of the world. They can change the flow of history (Lech Wałęsa is a very good example). Although I still do not understand what happened during the war (will anyone ever do?) and do not know the answers to many questions, I want to believe that human memory can revive the dead. I want to believe that no one really dies as long as we think and remember of him. In my head THEY all are alive and I will not let THEM go. If you do not agree with then please mark the words of a Polish poet Jan Twardowski: "We should be hurry to love people because they pass away so fast". Let us hurry up . . .

My Visit to Poland - Lukow

/ Elyce Wakerman

Elyce Wakerman lives in Los Angeles, California, with her filmmaker husband, Jeff Werner. Elyce is the author of two non-fiction books: Air Powered: The Art of the Airbrush, and Father Loss: Daughters Discuss the Man that Got Away, and she currently teaches writing at California State University, Northridge. Her father immigrated from Stawki, Poland to the United States in 1929. Just before he left, he married his childhood sweetheart, Reizel Himmelbaum, whose family resided at #3 Staropajarska Street in Lukow. While doing research for a novel based on her father's young adult life, Elyce realized that she must visit the towns that had nurtured her father and his first wife. This essay, excerpted from a longer account, tries to capture that visit.

You may contact Elyce at: ewakerman@aol.com

I went to Poland with only a photograph. A black and white photo that my cousin Brunje had given me of the small family farmhouse where my father grew up. It was located in Stawki, a word I couldn't find among the rows and rows of tiny place names in the index of my voluminous National Geographic World Atlas. Brunje had told me that Stawki is a kilometer from a town called Wlodawa, a speck of teeny print I did find on the map of Poland.

The Wakerman family had lived in this house and farmed its land from 1925 until the Nazi invasion on September 1, 1939. I never knew my father – he died when I was three – but I was at work on a novel that summer of 2006, inspired by his experience as a U.S. immigrant in the 1930's. Portions of the novel take place on this farm in Stawki and, while research uncovers worlds we've never visited, going to the source uncovers our eyes. Beyond the books and the documents and the googlings that had filled in a great

deal of the picture for me, I felt it was important to see the land and the foliage, the river where he swam, to smell the meadows, breathe the air, walk with my own feet on the soil where my father had walked. If I could only get to this house: a long narrow farmhouse with a pitched roof and two columns framing the front door, topped by a pediment, and fronted by a large cottonwood tree that bends toward the door; the house where my father lived until his departure for the U.S. in 1929, when he was twenty.

I carried the photograph of the farmhouse in a paper envelope with a cellophane window, a package as flimsy and light as the hope I carried with regard to ever reaching the place.

Yet Krzysztof Malczewski, the Polish driver and translator with whom I had exchanged several emails in preparation for the trip, espoused a more optimistic view. "There will be no problem in finding and getting to

One night I could not sleep / Bernard Łukomski

Bernard Łukomski is a lawyer, married and a father to 2 children, live in Warsaw, was born in Miedzyzrec Podlasky. Bernard is in close relations to Avraham and Rina Gafni and Naphtali Brezniak.

One night I could not sleep and I started surfing on the Internet looking for the information about my home town - Mezritch. After long hours I came across a web site <http://www.mezritch.org.il/>, through which I met Abram, Rina and Naphtali. Since then I have been travelling in time. The past became present and the future became irrelevant. I also recalled everything my grandma told me about our town's tragic history. She told me what Germans did to the Jews and about her fear that the Poles would be next. Then I read Naphtali's book and realized that I do not understand Polish-Jewish history. I was deeply shaken. The facts of my life suddenly began to take on a different meaning and I had begun an old-new life. I was born in 1969 in Mezritch - 24 years after the war. This information itself is not particularly interesting or important. However, I was born in a Jewish hospital in Warszawska street.

The very first three years of my life I lived in a Jewish house in Lubelska street. Then I lived in Brzeska street where once there was the Ghetto - the place marked by death. I used to play a palant game there. I am afraid nobody plays palant nowadays. However, a palant word is still in use. It has offensive meaning and relates to a very stupid person. Abram told me that he also played this game and he and his friends also called it palant! I am not sure if you know the palant game but it is very similar to American baseball. And baseball is extremely unpopular in Poland and Europe but somehow it was popular in our town! So why did we play it is still a mystery to me. I also attended a Jewish school (lyceum) in Lubelska street. Our favorite Christmas dish has always been a Jewish style carp. It might seem very odd that the favorite Christian meal is a Jewish one but one should simply try it in order to understand. Believe me it is much better than falafel or anything else. One of our favorite dishes was also chałka. The naughty children were called "bachory". A silly girl we called "siksa" (are all goyim girls silly?). When we are very angry we say "cholera". Some of us call hash browns (potato pan cakes) "latki". In New York they call it "latkes". Guess, why? Grandma told me that she used to light a candle for a Jewish family on Saturday evening and I could not understand why they could not do it themselves. Years later I learnt that my favorite place for running (a forest near Sitno village) was a place where Abram hid after he escaped the transport. Suddenly I realized that Jews are all over me. I realized that they are not gone or dead since they all are still living in my head. When I walk down the street I feel that I am treading upon their footsteps. I look for Abram in the woods, although I know that he is in Tel Aviv. It seems to me I live in parallel worlds. In one of these worlds Naphtali works in our hospital, Abram runs a very successful business in Kościelna street and Naphtali's father works as an electrician. You must not

> "Morganshten" club, Mezritch, 1931

> "Morganshten" club, Mezritch, 1931